N. Bogaerds

E. Heemsbergen

No. 3.129

BEDRIJFSUITKOMSTEN VAN AGRARISCHE LOONBEDRIJVEN IN DE WEIDEGEBIEDEN

Boekjaren 1975 t/m 1978

SIGN: L 26 - 3.129
EX. NO: B
MLV:

Augustus 1983

Landbouw-Economisch Instituut

Afdeling Landbouw

192464

REFERAAT

BEDRIJFSUITKOMSTEN VAN AGRARISCHE LOONBEDRIJVEN IN DE WEIDEGEBIEDEN (boekjaren 1975 t/m 1978)
Bogaerds, N. en Heemsbergen, E.
Den Haag, Landbouw-Economisch Instituut, 1983
57 pag., tab., en bijl.

Op basis van fiscale administraties zijn de bedrijfsuitkomsten en de financiële positie weergegeven van 21 agrarische loonbedrijven in de weidegebieden van Friesland, Noord-Holland, Zuid-Holland en Utrecht over de jaren 1975 t/m 1978.

Door middel van een aantal correcties zijn naast de fiscale resultaten ook bedrijfseconomische resultaten berekend.

In de beschouwde periode blijkt er alleen in 1978 sprake te zijn van een positief bedrijfseconomisch resultaat. Desondanks kon het eigen vermogen stijgen met gemiddeld f 39.375,- per bedrijf per jaar. Deze toeneming werd voor 41% veroorzaakt door herwaardering van het machinepark en voor 53% door besparingen.

Het balanstotaal is in de betreffende periode vrijwel verdubbeld. De hiervoor benodigde extra middelen zijn voor 50% gefinancierd met eigen vermogen en voor 50% met vreemd vermogen, zodat het eigen vermogen zich kon handhaven op 48% van het balanstotaal.

De publikatie bevat voorts nog opbrengsten en kosten per f 100,- nieuwwaarde van het machinepark en een overzicht van de samenstelling van het machinepark van loonbedrijven.

Bedrijfsuitkomsten/Financiële positie/Rentabiliteit/Loonbedrijven/Weidegebieden

Inhoud

		Blz.
WOORD VOORAF		5
SAMENVATTING EN CONCLUSIES		7
1.	INLEIDING	13
	1.1 Doel van het onderzoek	13
	1.2 Opzet van het onderzoek	14
	1.3 Keuze van de bedrijven	14
2.	ENKELE BEDRIJFSGEGEVENS	16
	2.1 Vestiging	16
	2.2 Bedrijfsgrootte	16
	2.3 Arbeidsbezetting	17
3.	HET MACHINEPARK	19
	3.1 Aankoopwaarde en nieuwwaarde van het machinepark	19
	3.2 Fiscale boekwaarde van het machinepark	22
	3.3 Berekening van de bedrijfseconomische afschrijving	24
	3.4 Samenstelling van het machinepark	26
	3.5 Waardevermindering van de verkochte machines	26
4.	BEDRIJFSRESULTATEN	30
	4.1 Gemiddelde opbrengsten per bedrijf	30
	4.2 Geldopbrengst en machinebenutting	33
	4.3 Gemiddelde kosten per bedrijf	35
	4.4 Bedrijfseconomische winst	38
	4.5 Bedrijfsresultaten per ƒ 100,- nieuwwaarde machinepark	40
5.	DE OMVANG VAN HET VERMOGEN	45
	5.1 Fiscale balans	45
	5.2 Bedrijfseconomische balans	48
	5.3 Mutaties in het eigen vermogen	49

BIJLAGEN

1a.	Specificatie van de aankoopwaarde van het machinepark	52
1b.	Specificatie van de nieuwwaarde van het machinepark	53
2.	Procentuele verdeling van het aankoopbedrag machinepark naar soort machine	54
3.	Fiscale balansen	56

Woord vooraf

In verband met de moeilijke economische en financiële positie van vele agrarische loonbedrijven en het grote belang van deze bedrijfstak voor het goed functioneren van de Nederlandse landbouwbedrijven, is van verschillende zijden gepleit voor meer bedrijfseconomisch onderzoek bij loonbedrijven.

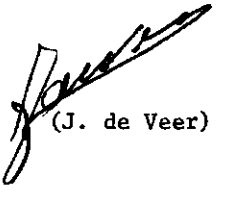
In dit rapport zijn de resultaten neergelegd van het onderzoek bij een aantal loonbedrijven die werkzaam zijn in de weidegebieden (Friesland, Noord-Holland, Zuid-Holland en Utrecht) van Nederland.

De resultaten van dit onderzoek zijn zowel van belang voor de loonwerkers en hun organisaties als voor instellingen die bij voorlichting en kredietverlening aan loonbedrijven en werktuigencoöperaties zijn betrokken. Ook kunnen de uitkomsten bijdragen tot meer inzicht met het oog op een verantwoorde vaststelling van de tarieven van de verschillende loonwerkzaamheden.

Veel dank is verschuldigd aan de ondernemers die door hun medewerking en het beschikbaar stellen van hun boekhoudgegevens dit onderzoek mogelijk hebben gemaakt.

Het onderzoek is verricht door N. Bogaerds en E. Heemsbergen van de afdeling Landbouw.

De Directeur,

Den Haag, juni 1983 (J. de Veer)

Samenvatting en conclusies

1. In dit rapport wordt verslag gedaan van een onderzoek naar de bedrijfsresultaten van een groep van 21 loonbedrijven in de weidegebieden van Friesland, Noord-Holland, Zuid-Holland en Utrecht. Het onderzoek heeft betrekking op de periode 1975 t/m 1978 en is gebaseerd op de beschikbare gegevens uit de door of voor deze bedrijven gevoerde fiscale administraties.

   Het doel van het onderzoek is een inzicht te verkrijgen in de rentabiliteit en de financiële positie van loonbedrijven in de weidegebieden.

2. Enkele bedrijfsgegevens van het "gemiddelde" loonbedrijf van de groep van 21 bedrijven in 1978 zijn:
   - het werkgebied heeft een straal van 11 kilometer
   - het loonwerk wordt voor 90% bij vaste klanten uitgevoerd
   - het machinepark heeft een nieuwwaarde van:

machines van 0 t/m 10 jaar	f 720.400,-
oudere machines	" 59.000,-
totaal nieuwwaarde	f 779.400,-

   Na 10 jaar zijn de machines volledig of tot op geringe restwaarde afgeschreven. Deze machines (7,6% van de totale nieuwwaarde) worden meestal als reservemachines beschouwd, waar voor niet meer op een opbrengst van betekenis wordt gerekend.

   De gemiddelde arbeidsbezetting in omgerekende volwaardige arbeidskrachten (v.a.k.) bedraagt:

ondernemers	1,33
meewerkende gezinsleden	0,31
betaald personeel	4,27
totaal	5,91 v.a.k.

   Bij deze berekening zijn zoons van ondernemers die geen medefirmant, maar in loondienst zijn, opgenomen onder betaald personeel.

3. De grootte van een loonbedrijf kan worden aangegeven met de totale nieuwwaarde van het machinepark. Met behulp van berekende kengetallen per f 100,- nieuwwaarde machinepark kunnen loonbedrijven dus onderling worden vergeleken en kan in grote lijnen de ontwikkeling van een loonbedrijf worden aangeduid.

In de periode 1975 t/m 1978 is op de onderzochte groep loonbedrijven de nieuwwaarde toegenomen met 81%. Indien deze stijging wordt herleid tot het prijspeil van 1974, dan blijkt de capaciteit van het machinepark met 33% te zijn toegenomen. Worden alleen de machines van 0 t/m 10 jaar in aanmerking genomen, dan heeft de uitbreiding van de capaciteit van het machinepark 29% bedragen.

4. Bij de 21 loonbedrijven was de procentuele samenstelling van de bruto-geldopbrengsten gemiddeld als volgt (in procenten):

	1975	1976	1977	1978
opbrengsten landbouwbedrijf	5	6	5	6
agrarisch loonwerk	69	70	68	65
loonwerk buiten de landbouw	26	24	27	29
totaal	100	100	100	100

De opbrengsten uit agrarisch loonwerk zijn samengesteld uit de opbrengsten van de dienstverlening en de opbrengsten van de daarbij geleverde bestrijdingsmiddelen en grond- en hulpstoffen.

5. In de beschouwde periode van 1975 t/m 1978 waren de gemiddelde bedrijfsuitkomsten van de groep van 21 loonbedrijven in de weidegebieden ongunstig, alleen in 1978 was er sprake van een positief bedrijfsresultaat. Dit blijkt uit onderstaande gemiddelde bedrijfsuitkomsten.

	1975	1976	1977	1978
Totaal bruto-geldopbrengst (a)	384.930	424.480	474.860	537.180
AF: fiscale kosten:				
afschrijvingen	65.220	76.010	85.410	97.180
betaalde rente	12.870	15.720	17.890	20.550
overige uitgaven	227.030	251.470	284.550	317.730
tot. fiscale kosten (b)	305.120	343.200	387.850	435.460
Fiscale winst (a - b = c)	79.810	81.280	87.010	101.720
AF: verschil tussen (hogere) bedrijfsecon. & fiscale afschr. op machines (d)	14.700	16.340	15.120	12.970
herberekening winst (c - d = e)	65.110	64.940	71.890	88.750
AF: berekende kosten:				
berekend loon ondern.(s)	38.250	41.250	44.190	44.670
toesl. voor bedr. leiding	9.820	10.740	11.900	13.090
berekend loon gezinsleden	9.830	10.730	10.130	10.610
berekende rente eigen verm.	11.850	14.300	17.400	18.990
tot.berekende kosten (f)	69.750	77.020	83.620	87.360
Bedrijfseconomisch winst/ verlies (e - f)	-4.640	-12.080	-11.730	1.390

	1975	1976	1977	1978
Arbeidsopbrengst per v.a.k.	28.100	29.800	32.100	36.100
Arbeidsopbrengst ondernemers (per ondernemer)	30.800	29.200	32.100	44.500

6. Bij de 21 loonbedrijven was de procentuele samenstelling van de betaalde en berekende kosten gemiddeld als volgt:

	1975	1976	1977	1978
arb.kosten en bedr.leiding	45	45	44	44
machinekosten (excl. rente)	40	38	39	39
rente	7	8	8	8
kosten onroerende goederen (excl. rente)	2	2	2	2
overige kosten	6	7	7	7
totaal	100	100	100	100

7. Wanneer de gemiddelde bedrijfsresultaten worden uitgedrukt per 100 gulden nieuwwaarde van het machinepark, ontstaat het volgende overzicht:

	1975	1976	1977	1978
totale opbrengsten	71,39	70,79	70,84	66,54
totale kosten (incl. bedr.leiding)	72,33	73,03	72,81	66,35
bedrijfseconomisch winst/verlies	-0,94	-2,24	-1,97	0,19

In de periode 1975/1978 zijn de totale bruto-geldopbrengsten gemiddeld per bedrijf gestegen; ditzelfde geldt met betrekking tot de totale kosten. De stijging van de opbrengsten en kosten is echter niet evenredig geweest met de uitbreiding van het machinepark. Dit blijkt uit het verloop van de opbrengsten en kosten per 100 gld. nieuwwaarde van het machinepark. Mede als gevolg van de WIR is het machinepark in de 2e helft van 1978 dermate sterk uitgebreid, dat de opbrengsten per 100 gld. nieuwwaarde ten opzichte van 1975 met ± 7% zijn gedaald; de kosten per 100 gld. nieuwwaarde van het machinepark waren in dat jaar ruim 8% lager. Doordat de kosten relatief sterker daalden dan de opbrengsten, resulteerde er in 1978 zelfs een geringe bedrijfseconomische winst. Alle voorafgaande jaren van dit onderzoek leverden een bedrijfseconomisch verlies op.

8. Het balanstotaal van de fiscale balans (gemiddeld per bedrijf) nam toe van *f* 317.000,- per ultimo 1974 tot *f* 639.000,- per ultimo 1978; een stijging van 102%. Het vreemde vermogen groeide met 97% van *f* 176.000,- in 1974 tot *f* 347.000,- in 1978. Het fiscale eigen vermogen nam met 107% toe van *f* 141.000,- in 1974 tot *f* 292.000,- in 1978. Deze mutaties hadden tot gevolg dat het fiscale eigen vermogen toenam van 44% tot 46% van het balanstotaal.

9. Het balanstotaal van de bedrijfseconomische balans (gemiddeld per bedrijf) nam toe van *f* 337.000,- per 31 december 1974 tot *f* 666.000,- per 31 december 1978, een stijging van 97%. Het eigen vermogen nam met 98% toe van *f* 161.000,- tot *f* 319.000,-. Het vreemd vermogen steeg met 97%. Door deze mutaties handhaafde het bedrijfseconomische eigen vermogen zich op 48% van het balanstotaal.
De totale toename van het eigen vermogen van *f* 157.500,- gedurende de vermelde periode komt overeen met gemiddeld *f* 39.375,- per bedrijf per jaar.
Deze toename is een gevolg van:

- herwaardering machinepark	*f* 16.300,-
- besparingen	" 23.075,-

De besparingen zijn als volgt ontstaan:

- berekend loon en bedrijfsleiding	*f* 63.800,-	
- berekende rente over eigen vermogen	" 15.650,-	
- bedrijfseconomisch winst/verlies	-" 6.750,-	
INKOMEN		*f* 72.700,-
BESTEDINGEN (privé-ontrekkingen minus toevoegingen)		-" 49.625,-
BESPARINGEN		*f* 23.075,-

10. Bij de groep van 21 bedrijven is in de beschouwde periode de toename van de bruto-geldopbrengsten van het loonwerk achtergebleven bij de uitbreiding van het machinepark. Deze relatieve daling van de bruto-opbrengst loonwerk kan zowel een gevolg zijn van een te lage of dalende machinebenutting als van het in rekening brengen van te lage tarieven dan wel een combinatie van beide mogelijkheden.
Het in rekening brengen van tarieven die lager zijn dan de adviestarieven kan een poging zijn om klanten te behouden of om ten koste van andere loonbedrijven alsnog tot een betere machinebenutting te komen. Wanneer er in een bepaald gebied sprake is van een overcapaciteit aan bepaalde machines zal het echter door de, op korte termijn gezien, inelastische vraag naar loonwerk moeilijk zijn om door het berekenen van lage tarieven tot een hogere geldopbrengst per machine te komen.

11. Ieder jaar worden door de Gewestelijke Raden van het Landbouwschap - op advies van de Commissie Landbouwambachten - - adviestarieven voor agrarisch loonwerk vastgesteld. Deze tarieven zijn gebaseerd op voorcalculaties die betrekking hebben op normale werk- en weersomstandigheden en op een normale machinebenutting per jaar.
Wanneer de bedrijfsuitkomsten van loonbedrijven voortdurend bij de voorcalculaties achterblijven, rijst de vraag aan welke factoren deze verschillen moeten worden toegeschreven.

Het ontbreken van voldoende gespecificeerde gegevens van de loonbedrijven staat het beantwoorden van deze vraag in de weg. Het is daarom niet mogelijk om te zeggen in hoeverre bepaalde tarieven dienen te worden herzien of in hoeverre bepaalde opbrengsten te laag en kosten te hoog zijn als gevolg van concurrentie, onderbezetting, ondoelmatigheid bij de uitvoering van de werkzaamheden etc.

12. Bij het onderzoek is gebleken dat de door of voor de bedrijven gevoerde administraties ten aanzien van de specificatie van de opbrengsten over het algemeen weinig informatie bevatten. Gegevens over de omvang van het werk (machinebenutting) en gegevens over de geldopbrengst per eenheid werk ontbreken.
Inzicht in de bedrijfsgegevens is echter een eerste vereiste om een goede bedrijfseconomische voorlichting door de voorlichtingsdienst en door de organisaties BOVAL en FLEC mogelijk te maken.
Een overzicht van het machinepark en een specificatie van de opbrengsten uit loonwerk zijn hierbij in ieder geval onmisbaar.
Berekeningen, zoals bijvoorbeeld voorcalculaties van de tarieven, moeten kunnen worden getoetst aan de werkelijke uitkomsten van het loonbedrijf.
De commissie "Bedrijfsadministratie" van de Landelijke Raad voor de bedrijfsontwikkeling heeft in een rapport aangegeven hoe een bedrijfsboekhouding voor agrarische loonbedrijven dient te worden ingericht om zowel voor fiscale als voor bedrijfseconomische doeleinden te kunnen worden gebruikt.
Mede als gevolg van grotere mogelijkheden en toenemende ervaring op het gebied van mechanische verwerking van de administratieve gegevens, bevatten de boekhoud- en accountantsrapporten van FLEC en BOVAL thans aanzienlijk meer specificaties van de opbrengsten.
Het rekeningssysteem sluit nu in grote lijnen ook aan bij het hiervoor genoemde rapport. Een moeilijk punt blijft evenwel nog de toelevering van de gegevens door de loonbedrijven.

13. Naarmate het eigen vermogen in procenten van het totale vermogen beneden een bepaald niveau daalt, zal het aantrekken van vreemd vermogen moeilijker en in het algemeen duurder worden. Uit de gegevens is wel gebleken dat over het algemeen bedrijven met ongeveer 30% of minder eigen vermogen, die bovendien geen zekerheden van buiten het loonbedrijf kunnen bieden, wel aangewezen zijn op huurkoopfinanciering. Het bezwaar van deze financieringsvorm is in de eerste plaats dat de prijs aanmerkelijk boven die van andere financieringsvormen ligt. Een nog groter bezwaar is, dat de looptijd van de lening aanmerkelijk korter is dan de levensduur van de

machine die wordt gefinancierd. Een flink gedeelte van de aflossing moet dan uit de winst komen. Maar de hoge rentekosten maken dit dikwijls weer onmogelijk.
Voor agrarische loonwerkers verdient het daarom aanbeveling te onderzoeken of zij met behulp van het Borgstellingsfonds voor de Landbouw wellicht goedkoper krediet met een langere looptijd kunnen aantrekken.

1. Inleiding

1.1 Doel van het onderzoek

Het loonbedrijf vervult een belangrijke functie bij de werkuitvoering op de Nederlandse landbouwbedrijven. De Nederlandse landbouwbedrijven betaalden in 1979 ongeveer 670 miljoen gulden aan loonwerk. Er is geen reden te verwachten dat de betekenis van dit agrarisch loonwerk zal afnemen. De thans toegepaste bedrijfsorganisatie op akkerbouw- en rundveehouderijbedrijven is dan ook in belangrijke mate afhankelijk van een goed functioneren van het loonbedrijf.

De loonbedrijven zijn er gedurende de afgelopen periode over het algemeen in geslaagd hun produktiviteit te vergroten door modernisering en door verbetering van de efficiency. Toch waren er indicaties van moeilijkheden. De concurrentie tussen de vele, relatief kleine, bedrijven kon bijzonder fel zijn. De totale machinecapaciteit was waarschijnlijk, in verhouding tot de vraag naar loonwerk, aan de ruime kant. Dit kan leiden tot het in rekening brengen van te lage tarieven.

Door de nog steeds voortgaande capaciteitsvergroting van machines kan weliswaar, in verhouding tot andere kostensoorten, een besparing op arbeidskosten worden bereikt. Maar een vergrote machinecapaciteit met een vaste arbeidsbezetting moet wel volledig kunnen worden benut. Dit betekent voor loonbedrijven een noodzakelijke toeneming van de werkzaamheden. Maar bij een gegeven vraag naar loonwerk in een bepaald gebied, zal capaciteitsvergroting gepaard moeten gaan met inkrimping van het aantal machines, dus van het aantal loonbedrijven. Een felle concurrentie op basis van niet kostendekkende tarieven gaat begrijpelijkerwijze hieraan vooraf.

Verder leek de financiële positie van loonbedrijven vaak zwak te zijn. Een tekort aan risicodragend vermogen kan dan leiden tot relatief dure en dikwijls ook ondoelmatige financieringsvormen.

Gegevens die meer inzicht kunnen verschaffen over deze bedrijfstak waren er nauwelijks. Toch is het, niet alleen voor de bedrijfstak van het loonbedrijf maar ook voor de landbouw in zijn geheel, van belang een beter inzicht te hebben in de economische situatie van het loonbedrijf. Om het verkrijgen van dat inzicht is het in dit onderzoek begonnen. Stuk voor stuk belangrijke redenen om dit onderzoek te verrichten.

1.2 Opzet van het onderzoek

Voor het genoemde onderzoek is het belangrijk dat een bepaald machinepark (bijvoorbeeld in verband met de afschrijvingen) enkele jaren kan worden gevolgd. Een periode van 4 jaar bleek om praktische redenen het beste hanteerbaar, de gegevens zijn dan op redelijke termijn te verwerken. Bovendien hoeven dan niet te veel bedrijven om die oorzaak te worden uitgesloten van deelname. Er is zoveel mogelijk gebruik gemaakt van beschikbare gegevens uit de door of voor de bedrijven gevoerde administraties. Deze, in opzet en uitvoering onderling verschillende, administraties zijn bewerkt om te komen tot vergelijkbare gegevens.

Dit onderzoek heeft zich beperkt tot de groep van grotere particuliere loonbedrijven. De landbouwwerktuigen-exploiterende coöperaties zijn dus niet in het onderzoek betrokken.
Verder zijn de kleine loonbedrijven (die dikwijls nevenbedrijf zijn van een landbouwbedrijf) buiten beschouwing gebleven.

Van de grotere particuliere loonbedrijven zijn drie groepen van elk ± 20 bedrijven bij het onderzoek ingeschakeld, namelijk van:
a. bedrijven werkzaam in zandgebieden (LEI-publikatie 3.105);
b. bedrijven werkzaam in akkerbouwgebieden (LEI-publikatie 3.108);
c. bedrijven werkzaam in weidegebieden (LEI-publikatie 3.129).

In dit rapport zijn de resultaten opgenomen van de laatste groep bedrijven.

1.3 Keuze van de bedrijven

Om een keuze uit het beschikbare adressenmateriaal te kunnen maken, moest eerst worden bepaald welke bedrijven voor inschakeling in het onderzoek in aanmerking zouden kunnen komen. Bij deze keuze zijn "voorwaarden" gesteld ten aanzien van de volgende punten:

a. Bedrijfsgrootte

De bedrijven moeten minstens 4 trekkers in exploitatie hebben. Bij deze minimumbedrijfsomvang is meestal sprake van een arbeidsbezetting van ongeveer 3 personen.

b. Aard van het loonwerk

Minstens 50% van het loonwerk moet worden verricht in de landbouw. Loonbedrijven die het grootste gedeelte van hun opbrengst verkrijgen uit grondverzet en ander loonwerk buiten de agrarische sector komen dus niet in aanmerking.

c. Nevenbedrijven

Geen bedrijven met belangrijke andere bedrijfsonderdelen zoals landbouwmechanisatiebedrijven en landbouwbedrijven. Van deze bedrijven kan geen betrouwbare afzonderlijke resultatenberekening van het loonwerk worden opgesteld.

d. Gebieden

Het aantal loonbedrijven waaruit de keuze voor het onderzoek in de weidegebieden werd verricht was als volgt verdeeld:

Friesland	51	bedrijven
Noord-Holland	56	bedrijven
Zuid-Holland	70	bedrijven
Utrecht	28	bedrijven
Totaal	205	bedrijven

De bedrijven werden op a-selecte wijze gekozen uit het beschikbare adressenmateriaal, dat werd verkregen uit een steekproef van alle particuliere loonbedrijven 1). De keuze verliep als volgt:

Tot deelname aan het onderzoek werden uitgenodigd 48 bedrijven. Van de gekozenen weigerden 12 bedrijven elke medewerking, zodat 36 bedrijven tot deelname bereid waren. Maar hiervan voldeden 15 bedrijven niet aan de gestelde voorwaarden (te veel grondverzet; te groot landbouwbedrijf; bedrijfssplitsing). Resteerden voor deelname 21 bedrijven. De ondernemingsvorm van deze bedrijven was: 16 persoonlijke ondernemingen, 3 vennootschappen onder firma en 2 besloten vennootschappen.

1) Deze steekproef bedroeg bij bedrijven met 4 tot 10 trekkers 1 op de 4 bedrijven, terwijl alle bedrijven met 10 en meer trekkers bij de keuze werden betrokken.

2. Enkele bedrijfsgegevens

2.1 Vestiging

De deelnemende loonbedrijven waren met loonwerk begonnen:
vóór 1940 : 3 bedrijven;
van 1940 t/m 1949 : 3 bedrijven;
van 1950 t/m 1959 : 9 bedrijven;
van 1960 of later : 6 bedrijven.

Van 13 bedrijven was de oprichter in 1978 nog eigenaar van het bedrijf. Van de overige bedrijven was (waren) op dat tijdstip de ondernemer(s) al van de volgende generatie.

Over het algemeen werd de vestigingsplaats van hun bedrijf door de ondernemers als gunstig beoordeeld.

De afstand tot de verste opdrachtgevers (dus afstand vestigingsplaats tot aan de rand van het werkgebied) werd door de ondernemers als volgt geschat:
4 tot 6 km : 7 bedrijven;
8 tot 10 km : 5 bedrijven;
12 tot 15 km : 4 bedrijven;
meer dan 15 km : 5 bedrijven.
Gemiddeld per bedrijf 11 km (de mediaan was 10 km).

Er werd slechts weinig agrarisch loonwerk verricht buiten dit eigenlijke "vestigingsgebied"; ± 5% van het totale agrarische loonwerk. Naar schatting van de geënqueteerden werd ± 90% van het agrarisch loonwerk verricht bij zogeheten "vaste klanten".

2.2 Bedrijfsgrootte

Indien de deelnemende bedrijven worden gerangschikt naar nieuwwaarde van het aanwezige machinepark, is de indeling als volgt:

Nieuwwaarde machinepark	Aantal bedrijven	
	per 1/1/1975	per 1/1/1979
minder dan - ƒ 250.000	7	2
ƒ 250.000 - ƒ 500.000	6	6
ƒ 500.000 - ƒ 750.000	4	5
ƒ 750.000 - ƒ 1.000.000	3	3
ƒ 1.000.000 - ƒ 1.250.000	1	1
ƒ 1.250.000 - ƒ 1.500.000	-	1
ƒ 1.500.000 - ƒ 1.750.000	-	1
ƒ 1.750.000 - ƒ 2.000.000	-	2
	21 bedr.	21 bedr.

Het gemiddeld aantal trekkers per bedrijf was:

per 1 januari 1975: 8,8 stuks en
per 1 januari 1979: 9,3 stuks.

Het gemiddelde per 1 januari 1979 heeft betrekking op:

3 - 5 trekkers per bedrijf	4 bedrijven;
6 - 10 trekkers per bedrijf	10 bedrijven;
meer dan 10 trekkers per bedrijf	7 bedrijven;
totaal	21 bedrijven.

Andere zelfrijdende machines waren er gemiddeld 2 per bedrijf, waarvan 7% maaidorsers, 3% maishakselaars en 90% machines voor slootonderhoud en grondverzet.

2.3 Arbeidsbezetting

In 1978 waren op de groep van 21 bedrijven in totaal 28 ondernemers, namelijk 17 x 1 ondernemer; 1 x 2 ondernemers en 3 x 3 ondernemers. Dus gemiddeld 1,33 ondernemers per bedrijf.

De gemiddelde arbeidsbezetting in aantal omgerekende volwaardige arbeidskrachten per bedrijf was als volgt:

	1975	1976	1977	1978
ondernemers 1)	1,41	1,37	1,38	1,33
meewerkende gezinsleden	0,36	0,36	0,31	0,31
betaald personeel	3,77	3,80	3,86	4,27
totaal per bedrijf	5,54	5,53	5,55	5,91

De spreiding was in 1978 als volgt:

nog geen 3 arbeidskrachten:	3 bedrijven;
3 - 4 arbeidskrachten:	5 bedrijven;
4 - 5 arbeidskrachten:	3 bedrijven;
5 - 8 arbeidskrachten:	6 bedrijven;
meer dan 8 arbeidskrachten:	4 bedrijven.

De arbeid van meewerkende gezinsleden heeft meestal (in 1978 voor 0,31 arbeidskracht) betrekking op administratief werk, waaronder ook wordt verstaan telefoongesprekken met opdrachtgevers, leveranciers, enz.

De arbeidskosten betaald personeel hebben voor ± 33% betrekking op los personeel en voor 67% op vast personeel.

1) Door niet volledige beschikbaarheid van enkele ondernemers voor het bedrijf lager dan het gemiddeld aantal aanwezige ondernemers.

Onder vast personeel is dan ook begrepen het personeel dat wel in vaste dienst is bij de loonwerker, maar 's winters enkele maanden in de wachtgeldregeling wordt opgenomen.

Zoons van de ondernemer die geen medefirmant zijn maar in loondienst, zijn opgenomen onder betaald personeel.

3. Het machinepark

3.1 Aankoopwaarde en nieuwwaarde van het machinepark

Tot het machinepark zijn alleen die machines en werktuigen gerekend, waarmede loonwerk kan worden verricht. Machines en werktuigen voor onderhoud en reparatie van het machinepark, werden tot de hulpwerktuigen gerekend. Op de balans zijn deze "hulpwerktuigen", te zamen met b.v. kantoorinventaris en personenauto's, opgenomen onder "overige inventaris loonbedrijf" (zie regel 7 van bijlage 3).

In tabel 3.1 zijn een aantal gegevens over het machinepark opgenomen, waarmede de ontwikkeling over een periode van 4 jaar wordt aangegeven. In het machinepark zijn alle machines opgenomen die voor loonwerk beschikbaar zijn; ook de oude machines. Oudere machines worden over het algemeen minder intensief gebruikt dan nieuwe machines. Oude machines worden als reservemachines beschouwd, zodat meestal niet meer wordt gerekend op een opbrengst van betekenis van deze machines. Daarom is bij bepaalde berekeningen in dit rapport naast het volledige machinepark ook het machinepark berekend zonder de "oude machines", waarbij de grens getrokken is bij 10 jaar. Na meer dan 10 gebruiksjaren werd een machine tot de groep "oude machines" gerekend. Bij de berekening van het aantal gebruiksjaren wordt het jaar van aankoop volledig meegerekend en wordt het jaar van verkoop niet geteld.

Een andere reden om de grens op tien jaar te stellen is, dat bij de berekeningen van de verschillende loonwerktarieven door de afdeling Landbouwambachten van het Landbouwschap bij ruim 30% van de berekeningen de maximale gebruiksduur van de betreffende machine is gesteld op 10 jaar. Bij de overige 70% van de berekeningen is de gebruiksduur meestal gesteld op 5, 6 of 7 jaar.

Fiscaal zijn de machines met de langst verwachte levensduur toch ook na 10 jaar wel volledig, of tot op geringe restwaarde afgeschreven.

In tabel 3.1 is naast de aankoopwaarde en nieuwwaarde ook de gemiddelde leeftijd van de machines opgenomen. De nieuwwaarde is berekend uit de aankoopwaarde met behulp van het prijsindexcijfer 1) (exclusief BTW) van landbouwwerktuigen en machines in gebruik bij loonbedrijven.

1) Bron: LEI, berekend uit gegevens IMAG.

Tabel 3.1 Enkele gegevens over het totale machinepark, gemiddeld per bedrijf 1) (dus inclusief machines van meer dan 10 jaar oud) naar de stand per 31 december

Omschrijving	1974	1975	1976	1977	1978
Aankoopwaarde machinepark					
1. machines t/m 10 jaar oud	339.000	381.900	428.300	491.200	612.100
2. oudere machines	11.500	14.800	21.000	21.800	28.200
3. Totale aankoopwaarde per bedrijf	350.500	396.700	449.300	513.000	640.300
Nieuwwaarde machinepark					
4. machines t/m 10 jaar oud	410.900	489.000	535.800	597.700	720.400
5. oudere machines	19.400	27.800	41.100	44.800	59.000
6. Totale nieuwwaarde per bedrijf	430.300	516.800	576.900	642.500	779.400
Nieuwwaarde in % van aankoopwaarde					
7. van machines t/m 10 jaar oud	121	128	125	122	118
8. van oudere machines	169	188	196	206	209
9. van alle machines	123	130	128	125	122
10. Nieuwwaarde oudere machines in % van totale nieuwwaarde	4,5%	5,4%	7,1%	7,0%	7,6%
11. Gemiddelde leeftijd (in jaren) van machines t/m 10 jaar oud (gewogen met nieuwwaarde)	3,85 jr.	4,00 jr.	3,78 jr.	3,73 jr.	3,54 jr.
12. Idem van volledige machinepark (dus inclusief oude machines)	4,26 jr.	4,50 jr.	4,44 jr.	4,42 jr.	4,31 jr.

1) De bijlagen 1a en 1b geven een specificatie van de aankoopwaarde en nieuwwaarde per balansdatum, naar jaar van aankoop.

Het verloop van dit prijsindexcijfer is als volgt:
(basis 1974 = 100)

1962: 60	1966: 65	1970: 73	1974: 100	1978: 136
1963: 60	1967: 68	1971: 78	1975: 113	1979: 143
1964: 62	1968: 69	1972: 83	1976: 122	
1965: 63	1969: 68	1973: 90	1977: 129	

Bij de berekening van de gemiddelde leeftijd van het machinepark zijn de leeftijden van de machines gewogen met de betreffende nieuwwaarden.

Uit tabel 3.1 blijkt dat de gemiddelde leeftijd van het volledige machinepark vrijwel gelijk blijft. De gemiddelde leeftijd van de machines beneden 10 jaar daalt daarentegen. Het aandeel van de oude machines (gerekend in nieuwwaarde) is gestegen van 4,5% in 1974 tot 7,6% per 1 januari 1979.

Met de totale aankoopwaarde, en nog iets nauwkeuriger met de totale nieuwwaarde, van een machinepark kan de grootte van een loonbedrijf worden aangegeven. Met behulp van dit kengetal "nieuwwaarde totale machinepark" kunnen loonbedrijven onderling worden vergeleken en kan een ontwikkeling van een loonbedrijf in grote lijnen worden omschreven. Alle verschillende soorten machines kunnen onder één noemer worden gebracht met behulp van aankoopprijs en nieuwwaarde van de verschillende machines. In de volgende tabel 3.2 is dit uitgevoerd voor het volledige gemiddelde machinepark per bedrijf.

Tabel 3.2 Het volledige machinepark in indexcijfers (1974 = 100; stand per ultimo)

	1974	1975	1976	1977	1978
1. Aankoopwaarde machinepark	100	113	128	146	183
2. Nieuwwaarde machinepark	100	120	134	149	181
3. Indexcijfer aankoopprijzen	100	113	122	129	136
4. Toeneming capaciteit volgens prijspeil 1974	100	106	110	116	133

De aankoopwaarde van het machinepark, aanwezig per 31/12/1978 is 83% hoger dan het overeenkomstige bedrag per 31/12/1974. Een belangrijke toeneming dus. In nieuwwaarde gerekend is de toeneming iets minder, namelijk 81%. Indien alle nieuwwaarden van de machines echter worden herleid tot nieuwwaarden per prijspeil 1974, dan is de toeneming, dus de uitbreiding, van het machinepark in 4 jaar in totaal 33% geweest. Dit cijfer geeft op globale wijze de toeneming aan van de totale capaciteit van het aanwezige machinepark.

Laat men nu alle machines met meer dan 10 gebruiksjaren, die nog wel aanwezig en inzetbaar zijn buiten het machinepark, dan kunnen de volgende overeenkomstige indexcijfers in tabel 3.3 worden berekend.

Tabel 3.3 Machinepark van 0 t/m 10 jaar in indexcijfers (1974 = 100; stand per ultimo)

	1974	1975	1976	1977	1978
1. Aankoopwaarde machinepark	100	113	126	145	181
2. Nieuwwaarde machinepark	100	119	130	145	175
3. Indexcijfer aankoopprijzen	100	113	122	129	136
4. Toeneming capaciteit volgens prijspeil 1974	100	105	107	112	129

Indien de "oude" machines buiten beschouwing blijven, dan is de stijging van de totale capaciteit 29% geweest. Bij de bespreking van de bruto-opbrengsten uit loonwerk zal het verloop van de opbrengsten worden vergeleken met de hier berekende uitbreiding van het machinepark.

3.2 Fiscale boekwaarde van het machinepark

De boekwaarde van het machinepark wordt bepaald door de mate waarin er jaarlijks op de machines wordt afgeschreven. Uit de boekwaarde en de gemiddelde leeftijd van het machinepark per balansdatum kan worden berekend welk percentage van de aankoopwaarde fiscaal gemiddeld per jaar in de afgelopen gebruiksjaren werd afgeschreven.

Voor het volledige aanwezige machinepark (dus inclusief machines boven 10 jaar oud) werden de volgende percentages berekend (zie tabel 3.4).

Tabel 3.4 Gemiddelde fiscale afschrijving per jaar (volledige machinepark)

Machinepark per ultimo:	1974	1975	1976	1977	1978	Gem.
Boekwaarde in % van aankoopw.	44	43	45	47	50	46
Gemiddelde leeftijd in jaren 1)	3,82	3,93	3,78	3,67	3,54	3,72
Gemiddelde afschrijving per jaar in % van de aankoopwaarde	14,6	14,5	14,6	14,4	14,1	14,5

1) Gewogen met aankoopwaarden.

Indien alle machines boven 10 gebruiksjaren niet meer in het machinepark worden opgenomen, dan zal de gemiddelde leeftijd (gewogen met aankoopwaarden) lager uitkomen en het gemiddelde afschrijvingspercentage iets hoger. Dit blijkt uit de volgende cijfers (zie tabel 3.5).

Tabel 3.5 Gemiddelde fiscale afschrijving per jaar (machinepark van 0 t/m 10 jaar)

Machinepark per ultimo:	1974	1975	1976	1977	1978	gemiddeld
Boekwaarde in % van aankoopwaarde	46	44	45	49	52	48
Gemidd. leeftijd in jaren	3,52	3,57	3,33	3,24	3,09	3,31
Gemiddelde afschrijving per jaar in % van de aankoopwaarde	15,3	15,7	16,5	15,7	15,5	15,7

De gemiddelde afschrijving per jaar, berekend in de tabellen 3.4 en 3.5 is het gemiddelde van een aantal afschrijvingsjaren. Het toegepaste fiscale afschrijvingspercentage varieert van 10 tot 50% per jaar. Op machines die 2e hands worden aangeschaft en machines met een korte technische of economische gebruiksduur wordt wel 33% tot 50% per jaar afgeschreven.

De periode waarin de meeste machines worden afgeschreven varieert globaal van 2 tot 6 jaar. Alle aanwezige machines, ook die tot de restwaarde zijn afgeschreven, zijn wel opgenomen in de

Tabel 3.6 Gemiddelde fiscale afschrijving in procenten van de aankoopprijs in verschillende gebruiksjaren

Machines met een leeftijd van	Boekwaarde einde boekjaar	Afgeschreven in: (in procenten)					
		1e	2e	3e	4e	5e	6e
		gebruiksjaar					
1 jaar	80%	20 1)	-	-	-	-	-
2 jaar	62%	20	18	-	-	-	-
3 jaar	50%	20	18	12	-	-	-
4 jaar	41%	20	18	12	9	-	-
5 jaar	33%	20	18	12	9	8	-
6 jaar	25%	20	18	12	9	8	8

1) De vermelde percentages zijn afgeleid van het gemiddelde van de door de bedrijven toegepaste afschrijvingsmethoden:
   a. Een jaarlijks gelijk afschrijvingsbedrag, door elk jaar een bepaald percentage van de aankoopprijs af te schrijven (toegepast door circa 90% van de bedrijven).
   b. Een jaarlijks dalend afschrijvingsbedrag, door elk jaar een vast percentage van de boekwaarde aan het einde van het voorgaande jaar af te schrijven (toegepast door circa 10%).

aankoopwaarde van het machinepark. Naarmate de gemiddelde leeftijd van een machinepark stijgt komen er meer machines in voor die geheel of tot op de restwaarde zijn afgeschreven. Dit veroorzaakt een daling van de gemiddelde fiscale afschrijving in procenten van de aankoopprijs naarmate de machineparken gemiddeld ouder worden.

Globaal verloopt de afschrijving van het gemiddelde machinepark van de loonbedrijven in de weidegebieden als aangegeven in tabel 3.6.

Indien machines langer in gebruik zijn dan 6 jaar wordt voor de volgende 4 jaren nog respectievelijk twee keer 7% en één keer 6% en 5% afschrijving berekend.

3.3 Berekening van de bedrijfseconomische afschrijving

De mutaties in de waarde van het gemiddelde machinepark zijn per boekjaar afzonderlijk opgenomen in tabel 3.7. De aankoopwaarden en de fiscale boekwaarde zijn ontleend aan de boekhoudingen.

De bedrijfseconomische boekwaarde werd als volgt berekend. De totale fiscale boekwaarde per balansdatum werd gespecificeerd in bedragen voor elk "aankoopjaar", dus per leeftijdsgroep, op basis van de boekwaardepercentages, genoemd in tabel 3.6. Omdat dit afgeronde percentages zijn, zal het totaalbedrag van deze specificatie niet precies overeenkomen met het balansbedrag van de fiscale balans. De bedragen per leeftijdsgroep worden dan verhoudingsgewijs aangepast, zodat de telling van de specificatie wel aansluit bij de fiscale balans. Vervolgens worden de bedragen van deze "fiscale' specificatie voor elk aankoopjaar herleid tot bedrijfseconomische waarden met behulp van de prijsindexcijfers van de aankoopprijzen (zie paragraaf 3.1). Het totaal van de verschillende leeftijdsgroepen geeft de bedrijfseconomische boekwaarde van het machinepark op een bepaalde balansdatum (zie regels 14 en 19 van tabel 3.7).

Elk jaar vond een herwaardering plaats van de op regel 14 van tabel 3.7 opgenomen bedrijfseconomische boekwaarde die aan het eind van het voorgaande boekjaar was berekend. Deze herwaardering (zie regel 15 van tabel 3.7) is gebaseerd op het verloop van het prijsindexcijfer van landbouwwerktuigen in het dan lopende boekjaar ten opzichte van het voorgaande jaar.

Het uitgangspunt was steeds dat prijsstijging van nieuwe machines een procentueel evenredige prijsstijging van gebruikte machines tot gevolg heeft.

De bedrijfseconomische afschrijving werd in tabel 3.7 tenslotte berekend door de opnieuw gewaardeerde beginwaarde te vermeerderen met de aankopen en te verminderen met de opbrengst van verkochte machines en met de berekende boekwaarde aan het einde van het boekjaar. In deze netto-afschrijving zijn dus de eventuele boekwinsten en boekverliezen verwerkt.

De bedrijfseconomische afschrijving komt gemiddeld per jaar op 14,95% van de nieuwwaarde (zie regel 6 van tabel 4.6).

Tabel 3.7 Mutaties in het machinepark (in aankoopwaarde, fiscale boekwaarde en bedrijfseconomische waarde); Gemiddelden per bedrijf in guldens

	1975	1976	1977	1978
A. In aankoopwaarde (alleen machines van 0 t/m 10 jaar)				
1. Waarde begin boekjaar	338.950	381.900	428.320	491.160
2. + Aankopen	91.340	112.590	141.110	196.430
3. - Verkopen (of ingeruild of afgeboekt)	48.390	66.170	78.270	75.520
4. Waarde einde boekjaar	381.900	428.320	491.160	612.070
B. In fiscale boekwaarde				
5. Boekwaarde begin boekjaar	154.460	168.770	194.130	240.030
6. + Aankopen	91.340	112.590	141.110	196.430
7. - Opbrengst bij verkoop/inruil	17.380	20.990	18.470	30.810
8. Saldo	228.420	260.370	316.770	405.650
9. Afschrijvingen: normaal	60.340	66.790	78.760	91.020
10. + Extra afschrijving (vervangingsreserve)	3.450	4.240	720	4.620
11. - Boekwinst bij verkoop/inruil	4.140	4.790	2.740	7.040
12. Netto-afschrijving	59.650	66.240	76.740	88.600
13. Boekwaarde einde boekjaar	168.770	194.130	240.030	317.050
C. In bedrijfseconomische waarde				
14. Boekwaarde begin boekjaar	174.840	197.670	222.190	266.420
15. Bijboeking door herwaardering	23.220	15.500	13.450	13.110
16. + Aankopen	91.340	112.590	141.110	196.430
17. - Opbrengst bij verkoop/inruil	17.380	20.990	18.470	30.810
18. Saldo	272.020	304.770	358.280	445.150
19. Boekwaarde einde boekjaar	197.670	222.190	266.420	343.580
20. Netto-afschrijving	74.350	82.580	91.860	101.570

3.4 Samenstelling van het machinepark

In tabel 3.8 is een procentuele verdeling opgenomen van het aankoopbedrag van het aanwezige machinepark naar soort machines van machines van 0 t/m 10 jaar oud. Nog oudere machines zijn dus buiten beschouwing gelaten.

Een gelijksoortige specificatie waarbij de oudere machines wel in het machinepark zijn begrepen, is opgenomen in bijlage 2. Het aandeel van machines ouder dan 10 jaar in het totale machinepark wordt van jaar tot jaar groter. Dit geldt met name voor landbouwwagens met een aandeel van 25% oude machines in 1978. Daarna komen oogstmachines voedergewassen (opraappersen) met een aandeel van 19% oude machines en vervolgens werktuigen voor sloot- en greppelonderhoud.

De desbetreffende percentages zijn opgenomen in de laatste kolom van genoemde bijlage 2.

Behalve deze veroudering van het machinepark was er ook een verschuiving in de procentuele samenstelling van het machinepark. Het aandeel van de oogstmachines voor voedergewassen (voornamelijk opraappersen) nam af van 12% in 1974 tot 6% in 1978. Het aandeel van de opraap- en de silagewagens steeg van 5% in 1974 tot 8% in 1978.

3.5 Waardevermindering van de verkochte machines

In de periode 1975 t/m 1978 werden er uiteraard machines verkocht en ingeruild. Uit de opbrengstprijs van de verkochte machine kan achteraf worden berekend wat de gemiddelde waardevermindering per jaar, de afschrijving, is geweest. Natuurlijk moet men zich wel realiseren dat de opbrengstprijs van de ingeruilde machine in belangrijke mate ook zal worden bepaald door soort en prijs van de nieuw te kopen machine.

Van de verkopen in de periode 1975 t/m 1978 zijn de gemiddelde uitkomsten per bedrijf berekend door van twee verschillende uitgangspunten uit te gaan.

a. Op basis van aankoopwaarde	
Aankoopwaarde van de verkopen	f 225.392,-
Opbrengst bij verkoop	" 87.641,-
Opbrengst in % van de aankoopwaarde	38,88 %
Gewogen gem. gebruiksduur op basis aankoopwaarde	6,30 jaar
Gem. afschrijving p. gebruiksjaar in % aankoopw.	9,70%
b. Op basis van nieuwwaarde	
Nieuwwaarde van de verkopen op moment van verkoop	f 314.097,-
Opbrengst bij verkoop	" 87.641,-
Opbrengst in % van de nieuwwaarde	" 27,90 %
Gewogen gem. gebruiksduur op basis nieuwwaarde	6,86 jaar
Gemiddelde afschrijving per gebruiksjaar in % nieuwwaarde	10,50 %

Tabel 3.8 Samenstelling van het machinepark in procenten van het totale aankoopbedrag (per balansdatum) (alleen machines van 0 t/m 10 jaar oud)

Omschrijving per 31 december:	1974	1975	1976	1977	1978
	%	%	%	%	%
Trekkers met toebehoren, werktuigendragers	30	29	29	29	29
Grondschuiven, landbouwkranen, grondkarren en andere grondverzetmachines	27	27	25	25	27
Landb.wagens, hydraulische kipwagens, voor- en achterladers	3	3	3	3	3
Slootreinigers, baggerzuigers, wallen- en greppelfrezen, berm- en taludmaaiers	7	7	7	7	6
Akkerbouwwerktuigen voor grondbewerking: frezen, ploegen, eggen, zaaibedcombinaties	2	3	4	3	3
Werktuigen voor bemesting o.a.: gier- en mengmestverspreiders stalmest- en kunstmeststrooiers	6	7	7	8	7
Akkerbouw: zaai-, poot- en plantmachines	1	1	1	1	1
Akkerbouw: verzorgingswerktuigen, spuitmachines, rijendun-machines, granulaatstrooiers, grondontsmettingsmachines	1	1	1	1	2
Akkerbouw: oogstmachines voor granen, zaden, peulvruchten (exclusief opraappersen)	2	2	2	2	2
Aardappelrooimachines, loofklappers	1	1	2	2	1
Bieten- en uienrooimach., bietenladers, groenteoogstmachines	2	2	2	2	3
Werktuigen voor bewaren en afleveren: aardappelboxenvullers, bandtransporteurs	0	0	0	1	1
Grasland: graszaaimachines, weide-eggen en -slepen	1	1	1	1	1
Oogstmachines voedergew.: grasmaaimachines, veldhakselaars, hooiharken en -schudders, maishakselaars en opraappersen	10	9	8	7	5
Opraapwagens en opraapdoseerwagens, silagewagens	6	6	7	7	8
Overige werkt. rundv.houderij en grasl. zoals kuilvoer-snijders enz.	1	1	1	1	1
	100	100	100	100	100

Tabel 3.9 Gemiddelde gebruiksduur en afschrijving per jaar op basis van nieuwwaarde van in 1975 t/m 1978 verkochte machines.

Soort machine	Aantal waar-nemin-gen	Gebruiks-duur in jaren	Inruil-prijs in % van nieuw-waarde	Afschr. in % van nieuwwaarde	
				totaal	per ge-bruiks-jaar
Trekkers	87	5,20	28,65	71,35	13,75
Kranen en laadschoppen	37	4,51	24,05	75,95	16,85
Landbouwwagens	13	7,88	5,95	94,05	11,95
Hydraulische kipwagens	16	5,00	13,55	86,45	17,30
Frezen	10	4,20	13,85	86,15	20,50
Ploegen	5	4,80	12,20	87,80	18,30
Zaaimachines	5	3,40	3,60	96,40	28,35
Landbouwcirkelmaaiers	47	3,74	11,15	88,85	23,75
Maaikneuzers-veldhak-selaars	3	4,33	15,85	84,15	19,45
Hooischudders	16	7,41	7,40	92,60	15,10
Opraappersen	15	6,29	14,00	86,00	13,70
Opraapwagens	39	4,06	27,70	72,30	17,80
Kuilverdelers	3	3,00	25,85	74,15	24,70
Kuilvoersnijders	5	2,00	40,85	59,15	29,60
Kunstmeststrooiers	9	8,15	4,65	95,35	11,75
Stalmeststrooiers	40	5,23	19,95	80,05	15,30
Mengmestverspreiders	16	5,19	19,40	80,60	15,55
Berm-en taludmaaiers	5	4,00	9,90	90,10	22,55
Slootreinigers	13	5,08	18,20	81,80	16,10
Greppelfrezen	6	8,00	4,30	95,70	11,95
Wallenfrezen	3	4,66	23,00	77,00	16,55
Sloot-kantensnijders	7	4,86	23,70	76,30	15,70
Veldspuiten	3	6,67	11,90	88,10	13,20

De onder b. berekende gemiddelde werkelijke waardevermindering komt op gemiddeld 10,5% per jaar. Dit percentage is lager dan de in tabel 3.7 berekende netto-afschrijvingen op alle machines in 1975-1978 die uitkomt op een gemiddelde van 14,95% per jaar (zie tabel 4.6).

In tabel 3.9 zijn van de verkochte machines enkele gemiddelden per soort machine opgenomen. Van 2 soorten machines bedraagt de waardevermindering meer dan 25% per jaar:
n.l. kuilvoersnijders en zaaimachines. Daarna volgen met 20 tot 25% waardevermindering per jaar: kuilverdelers; landbouwcirkelmaaiers; berm en taludmaaiers en frezen.

Een waardevermindering van 15 tot 20% per jaar hebben: maaikneuzers-veldhakselaars; ploegen; opraapwagens; hydraulische kipwagens; kranen en laadschoppen; wallenfrezen; slootreinigers; mengmestverspreiders en stalmeststrooiers.

In de groep met een waardevermindering van 10 tot 15% zitten de: trekkers; opraappersen; veldspuiten; landbouwwagens; greppelfrezen en kunstmeststrooiers.

4. Bedrijfsresultaten

De gemiddelde bedrijfsresultaten zijn berekend uit de fiscale exploitatieberekeningen van de deelnemende bedrijven. Het eindresultaat is de fiscale bedrijfswinst. Vanuit de fiscale bedrijfswinst is de bedrijfseconomische winst berekend.

4.1 Gemiddelde opbrengsten per bedrijf

Tabel 4.1 geeft een specificatie van de gemiddelde opbrengsten per bedrijf. Naast de opbrengsten uit loonwerk en nevenbedrijf zijn ook berekende opbrengsten geboekt voor privé-gebruik auto en huurwaarde woonhuis.

De opbrengsten van het nevenbedrijf, die bijna geheel betrekking hebben op landbouw, zijn verminderd met de directe kosten van dit nevenbedrijf. Dit saldo (regel 18 van tabel 4.1) geeft dus globaal de betekenis van dit onderdeel aan ten opzichte van het loonbedrijf.

Uitgangspunt bij de bedrijfskeuze was dat loonbedrijven met meer dan 50% loonwerk buiten de landbouw niet voor deelname aan het onderzoek in aanmerking konden komen. Van de 21 bedrijven hebben 18 bedrijven - uiteraard in verschillende mate - loonwerk buiten de agrarische sector verricht.

De procentuele samenstelling van de bruto-opbrengst was gemiddeld:

	1975	1976	1977	1978
		(in procent)		
Opbrengst uit landbouwbedrijf	5	6	5	6
Agrarisch loonwerk (inclusief middelen) 1)	69	70	68	65
Loonwerk buiten de landbouw	26	24	27	29
	100	100	100	100

1) Bij de dienstverlening worden door de loonwerkers in voorkomende gevallen benodigde bestrijdingsmiddelen, grond- en hulpstoffen geleverd.

Het aandeel niet-agrarisch loonwerk nam toe van 26% tot 29% van de totale bruto-opbrengst. In absolute cijfers steeg de bruto-opbrengst uit agrarisch loonwerk van 1975 tot 1978 met 32% en steeg die van loonwerk buiten de landbouw met 55%.

Tabel 4.1 Opbrengsten uit loonwerk en nevenbedrijf van loonbedrijven in de weidegebieden in 1975-1978 (gemiddelde uitkomsten per bedrijf in guldens)

	Omschrijving	1975	1976	1977	1978
	Loonbedrijf				
1.	Loonwerk op eigen landbouwbedrijf	6.140	7.250	7.260	8.770
2.	Loonwerk in de landbouw bij derden	261.850	285.270	313.990	344.750
3.	Loonwerk buiten de landbouw	105.340	108.410	132.630	163.700
4.	Verkoop van middelen, grond en hulpstoffen	6.960	14.940	13.700	9.330
5.	Overige opbrengsten loonbedrijf	240	2.260	220	1.110
6.	Ontvangen rente	290	590	940	790
7.	Overige opbrengsten uit beleggingen	-	120	10	-
8.	Subtotaal I (loonbedrijf)	380.820	418.840	468.750	528.450
	Landbouw- en nevenbedrijven				
9.	Opbrengsten landbouwbedrijf	20.990	26.300	25.690	32.210
10.	Opbrengsten andere nevenbedrijven	-	-	-	-
11.	Totaal	20.990	26.300	25.690	32.210
12.	Afschrijvingen landbouw- en nevenbedrijven	1.570	2.850	3.140	1.650
13.	Lasten onroerend goed buiten loonbedrijf	1.090	450	940	1.820
14.	Voederkosten en overige kosten vee	9.260	11.800	11.410	11.690
15.	Overige kosten landbouw (incl. eigen loonwerk)	8.000	9.430	8.010	12.190
16.	Overige kosten andere nevenbedrijven	-	-	-	-
17.	Totaal directe kosten landbouw- en nevenbedrijven	19.920	24.530	23.500	27.350
18.	Subtotaal II (opbrengst (regel 11) minus kosten van landbouw- en nevenbedrijven)	1.070	1.770	2.190	4.860
19.	Privé-gebruik auto	2.610	3.310	3.430	3.240
20.	Huurwaarde woonhuis	210	260	290	400
21.	Overig privé-gebruik	220	300	200	230
22.	Subtotaal III	3.040	3.870	3.920	3.870
23.	Totaal van I, II en III	384.930	424.480	474.860	537.180

Bij slechts vijf bedrijven waren de bruto-opbrengsten uit loonwerk gespecificeerd naar soort loonwerk. Een dergelijk overzicht kon dus niet worden opgesteld voor het gemiddelde bedrijf.

Een overzicht van de verdeling van het aankoopbedrag van het gemiddelde machinepark naar soort machine (zie tabel 3.8) kan echter tot op zekere hoogte informatie geven over de vermoedelijke samenstelling van het pakket loonwerk.

Een belangrijke vraag die gesteld moet worden is: "Indien er een uitbreiding van het machinepark in de periode 1975-1978 heeft plaatsgehad, is er dan ook een adequate toeneming van loonwerk geweest?" Onderstaande gegevens (zie tabel 4.2) kunnen hierover nadere informatie geven.

Tabel 4.2 Toeneming van het loonwerk (in guldens)

	1975	1976	1977	1978
Gemiddeld per bedrijf:				
Bruto-opbrengst loonwerk (tabel 4.1: regels 1 t/m 4)	380.290	415.870	467.580	526.550
AF: werk door derden, aankoop bestr.midd. en hulpstoffen (tabel 4.4: regels 7,8 en 9)	35.900	45.220	51.440	57.910
Netto-opbrengst loonwerk	344.390	370.650	416.140	468.640
Index loonwerktarieven 1)	100	110	117	123
Hoeveelheid loonwerk op basis van loonwerktarieven van 1975	344.390	337.000	356.000	381.000
Idem in indexcijfers (= verloop v.d. "hoeveelheid" loonwerk)	100	98	103	111

1) Zie landbouwcijfers 1982 (LEI-CBS) tabel 66c: Loonwerktarieven in de landbouw.

Met behulp van het indexcijfer van de loonwerktarieven is dus een benadering gegeven van het verloop van de hoeveelheid loonwerk in enkele jaren na 1975. In 1976 is er een afname van 2%, in 1977 en 1978 een toename met respectievelijk 5 en 8%.

Verondersteld is hierbij dat alle soorten loonwerk in gelijke mate toe- of afnamen en ook, dat al het loonwerk werd verricht op basis van de adviestarieven van het Landbouwschap, of dat zowel in 1975 als in 1978 in dezelfde mate werd afgeweken van de adviestarieven. Bij het ontbreken van de werkelijke gegevens omtrent het verrichte werk is dit de best mogelijke benaderingswijze.

De volgende vraag is nu: "Hoe was het verloop van de totale capaciteit van het machinepark in genoemde jaren?"

In hoofdstuk 3 zijn uitvoerige gegevens van het gemiddelde machinepark opgenomen, waarbij de verschillende soorten machines, aangekocht in verschillende jaren, met behulp van indexcijfers van de aankoopprijzen van machines (zie paragraaf 3.1), onder één noemer zijn gebracht door berekening van de nieuwwaarde per balansdatum. Door vervolgens de nieuwwaarde op de verschillende balansdata te herleiden tot een nieuwwaarde op basis van prijspeil 1975 wordt een cijferreeks verkregen die min of meer het verloop aangeeft van de totale capaciteit van het machinepark.

Uiteraard kunnen en zullen de capaciteiten per uur van de verschillende soorten machines in de loop der jaren zijn veranderd (meestal toegenomen). Maar deze capaciteitsveranderingen hebben geen invloed op de hoogte van de indexcijfers van de aankoopprijzen.

Het verloop van de nieuwwaarde van het machinepark (dus van de totale capaciteit) in indexcijfers is in tabel 4.3 opgenomen.

Tabel 4.3 Verloop capaciteit machinepark

	1975	1976	1977	1978
Nieuwwaarde machinepark op basis van prijspeil 1975 van:				
a. het volledige machinepark	100	103	109	126
b. alleen van machines van 0 t/m 10 jaar oud	100	102	107	122
"Indexcijfer hoeveelheid loonwerk" 1)	100	98	103	111

1) Zie tabel 4.2.

Uit bovenstaande indexcijfers blijkt dat de ontwikkeling van de hoeveelheid loonwerk achterblijft bij de vergroting van de capaciteit van het machinepark. De machinebenutting is dus gedaald.

4.2 Geldopbrengst en machinebenutting

Indien de berekening van de machinebenutting wordt gebaseerd op het machinepark van 0 t/m 10 jaar oud, dan is volgens de indexcijfers van tabel 4.3, na verloop van drie jaren de machinebenutting gedaald met gemiddeld ongeveer 9%:

$$(100 \text{ minus } \frac{111}{122} \times 100)$$

Namelijk in drie jaren respectievelijk een: daling met 4%, dan een gelijke benutting en daarna weer een daling met 5%.

Worden alle machines, dus ook die ouder dan 10 jaar, in aanmerking genomen dan zou de machinebenutting gemiddeld zelfs met 12% zijn gedaald 1).

$$(100 \text{ minus } \frac{111}{126} \times 100)$$

Slechts indien de afwijking tussen werkelijk tarief en adviestarief van jaar op jaar zou toenemen, zou de daling van de machinebenutting minder zijn geweest dan respectievelijk 9% en 12%. Een feit blijft dat de toeneming van de geldopbrengst loonwerk sterk is achtergebleven bij de uitbreiding van het machinepark.

De relatieve daling van de bruto-opbrengst loonwerk ten opzichte van de omvang van het machinepark kan zowel een gevolg zijn van een te lage of dalende machinebenutting als van het in rekening brengen van te lage tarieven dan wel een combinatie van beide.

Als mogelijke oorzaken hiervoor kunnen worden genoemd:

- Wanneer in een bepaald gebied sprake is van een overcapaciteit van bepaalde werktuigen leidt dit tot een lagere machinebenutting. Dit kan aanleiding zijn om bepaalde diensten tegen lagere tarieven aan te bieden. Door de, op korte termijn gezien, betrekkelijk inelastische vraag naar loonwerk, zal het dan echter toch moeilijk zijn de gewenste machinebenutting te bereiken;
- Voor sommige werkzaamheden zijn nogal wat oudere machines aanwezig die nog voor inzet beschikbaar zijn. In nieuwwaarde gerekend was per 31 december 1978 bijna 8% ouder dan 10 jaar. Dit betreft vooral oudere opraappersen, landbouwwagens en trekkers. Toepassing van lagere tarieven voor deze machines wordt dan niet onjuist geacht omdat de machines al volledig zijn afgeschreven.

Op een desbetreffende vraag over de duur van de oogstperiode, deelden de loonwerkers mede, dat het gras/hooi oogsten ongeveer 18 weken duurt en het snijmais hakselen 3 weken.

In het algemeen werden vooraf geen afspraken gemaakt over uit te voeren loonwerkzaamheden. Slechts op 3 van de 21 bedrijven was dit wel het geval en de termijn was ook dan nog korter dan 1 maand.

De opdracht tot de feitelijke uitvoering van het werk wordt meestal minder dan 1 week van te voren ontvangen. Bij het maishakselen ligt het iets anders. Voor het oogsten van dit gewas wordt van de opdrachtgevers één à twee weken van te voren de opdracht tot feitelijke uitvoering van het werk ontvangen.

1) Namelijk in drie jaren respectievelijk 5%, 1% en 6%.

4.3 Gemiddelde kosten per bedrijf

Een specificatie van de kosten per bedrijf is opgenomen in tabel 4.4. In deze tabel zijn geen berekende kosten opgenomen voor gezinsarbeid en voor eigen vermogen. Onder arbeidskosten betaald personeel zijn alle lonen en sociale lasten begrepen.

De afschrijving op werktuigen en machines (machinepark) is reeds besproken in hoofdstuk 3 (zie tabel 3.7 onder B).

De afschrijving op overige inventaris betreft de hulpwerktuigen die gebruikt worden voor onderhoud en reparatie van loonwerkmachines. Verder behoort tot de overige inventaris personenauto, dieplader, werkplaatsuitrusting, kantoorinventaris, enz. De omvang van deze groep "hulpwerktuigen" kan als volgt worden aangegeven. Op elke *f* 100.000,- aankoopwaarde machinepark was er gemiddeld voor een aankoopwaarde van ± *f* 6.800,- aan hulpwerktuigen. Op de hulpwerktuigen werd jaarlijks gemiddeld netto ± 21% van de aankoopwaarde afgeschreven.

De reparatie- en onderhoudskosten werktuigen en machines betreffen alleen betaalde kosten aan derden, en aankopen van machine-onderdelen. In de kosten van brandstof en smeermiddelen is meestal ook het brandstofverbruik van de personenauto begrepen.

Werk door derden betreft betalingen aan andere loonbedrijven voor loonwerk dat door deze bedrijven werd verricht (als onderaannemer!). De aankopen van andere grond- en hulpstoffen hebben o.a. betrekking op hulpstoffen bij inkuilen (b.v. plastic) en zaaizaad (gras, mais, bieten). De doorberekening aan de opdrachtgevers van de op de regels 7, 8 en 9 van tabel 4.4 opgenomen kosten, is begrepen in de opbrengst loonwerk die is geboekt op regel 2 van tabel 4.1.

De betaalde rente van leningen op lange termijn heeft betrekking op leningen van banken, instellingen, particulieren en familie. De rente voor familieleningen bedroeg gemiddeld ± 6% per jaar. De bankrente bedroeg in 1978 gemiddeld ± 9% per jaar en in de drie hieraan voorafgaande jaren gemiddeld ± 10 à 11%.

De rente van leningen op korte termijn betreft de huurkoopfinanciering en de lopende rekening bij de bank. Uit balansbedragen en totale rentebedrag kan een globaal rentepercentage worden afgeleid, dat voor de periode 1975-1978 komt op gemiddeld 20 à 21% per jaar.

De afschrijvingen op bedrijfsgebouwen (loodsen) en op andere onroerende installaties van het loonbedrijf (waaronder ook erfverharding) werden ongewijzigd overgenomen uit de fiscale boekhouding. Bij enkele bedrijven was de loods te klein, dus niet toereikend voor berging van het gehele machinepark, zodat sommige machines bij derden (b.v. bij klanten) werden gestald.

De bouwkosten van loodsen liepen sterk uiteen. Ook de opvattingen over levensduur van de loodsen, zoals die blijken uit de verschillende afschrijvingspercentages die werden toegepast. Van 17 bedrijven, waarvan de betreffende gegevens beschikbaar waren zijn enkele gemiddelde uitkomsten berekend die verband houden met omvang machinepark, bergruimte en prijs van de bergruimte.

Enkele gemiddelde uitkomsten van 17 bedrijven betreffende de machineberging:

Vloeroppervlakte van de bedrijfsgebouwen voor stalling en werkruimte/reparatieruimte		795 m2
Gemiddeld bouwjaar		1970
Aankoopprijs en/of bouwkosten bedrijfsgebouwen	f	90.000,-
Idem nieuww. per 31/12/1978 (206% van bouwprijs)1)	f	185.000,-
Fiscale boekwaarde gebouwen per 31/12/1978 (na 8 gebruiksjaren)	f	60.000,-
Fiscale boekwaarde in % van de bouwprijs		67%
Fiscale afschrijving per jaar in % van aankoopwaarde		3,7%
Nieuwwaarde van het machinepark per 31/12/1978	f	810.000,-

Afgeleide cijfers per m2 vloeroppervlakte bedrijfsgebouwen per 31 december 1978:

Nieuwwaarde bedrijfsgebouwen per m2	f 233,-
Nieuwwaarde machinepark per m2	f 1.020,-
Nieuwwaarde gebouwen in procenten nieuww. machinepark	22,8%

Onder lasten onroerend goed loonbedrijf (regel 13 van tabel 4.4) zijn begrepen de waterschapslasten, onroerend goedbelasting (grondbelasting) reparatie- en onderhoudskosten door derden. Indien bedrijfsruimte werd gehuurd, zijn de betaalde huren ook tot deze lasten gerekend.

Onder verzekeringen loonbedrijf zijn de betaalde premies opgenomen van de verzekeringen van de machines (casco en WA), van de bedrijfsgebouwen (brand- en stormschadeverzekering) en van WA-verzekeringen zoals bedrijfs-WA-verzekering, spuitverzekering.

De overige kosten loonbedrijf betreffen in ieder geval de administratiekosten (incl. kosten boekhoudbureau of accountantskantoor), telefoonkosten, portokosten, advertentiekosten en representatiekosten. Verder een gedeelte van de autokosten (afschrijving en brandstofkosten personenauto zijn reeds elders opgenomen) en de diverse kosten.

1) Zie CBS: Maandstatistiek van de Bouwnijverheid.

Tabel 4.4 Fiscale winstberekening van loonbedrijven in de weidegebieden in 1975 tot en met 1978 (gemiddelde uitkomsten per bedrijf)

Omschrijving		1975	1976	1977	1978
1.	Arbeidskosten betaald personeel	102.300	114.170	123.550	143.330
2.	Afschrijving werktuigen en machines	59.650	66.240	76.740	88.570
3.	Afschrijving overige inventaris (incl. auto)	4.390	4.380	5.240	5.840
4.	Reparatie/onderhoud werktuigen en machines	45.460	43.110	52.060	54.460
5.	Leasingkosten	-	-	-	-
6.	Brandstof en smeermiddelen	16.640	19.010	20.490	21.890
7.	Werk door derden, machinehuur	11.600	16.350	18.660	18.300
8.	Aankoop bestrijdingsmiddelen	1.550	1.710	3.310	3.070
9.	Aankoop andere grond- en hulpstoffen	22.750	27.160	29.470	36.540
10.	Betaalde rente leningen op lange termijn	7.900	10.330	12.030	12.470
11.	Betaalde rente leningen op korte termijn	4.970	5.390	5.860	8.080
12.	Afschrijvingen onroerend goed, erfverharding	1.180	5.390	3.430	2.770
13.	Lasten onroerend goed loonbedrijf	4.420	3.440	4.200	4.840
14.	Verzekeringen loonbedrijf	4.880	5.980	7.250	9.050
15.	Overige kosten loonbedrijf	17.430	20.540	25.560	26.250
16.	Totaal fiscale kosten	305.120	343.200	387.850	435.460
17.	Opbrengsten uit loonwerk en nevenbedrijven (tabel 4.1)	384.930	424.480	474.860	537.180
18.	Fiscale winst	79.810	81.280	87.010	101.720

4.4 Bedrijfseconomische winst

Vanuit de fiscale winst, genoemd in tabel 4.4, is in tabel 4.5 de bedrijfseconomische winst berekend. Hiertoe werden de volgende drie correcties aangebracht:

a. De bedrijfseconomische afschrijving op machines

In hoofdstuk 3 werd in tabel 3.7 de bedrijfseconomische afschrijving berekend op basis van nieuwwaarde. Het verschil tussen deze bedrijfseconomische afschrijving en de lagere fiscale afschrijving is op regel 2 van tabel 4.5 opgenomen. Hierdoor is bereikt dat de bedrijfseconomische afschrijving volledig in de berekening van het eindresultaat is verwerkt.

b. De berekende arbeidskosten

Het berekende loon voor ondernemer(s) en meewerkende gezinsleden (regels 4 en 6 van tabel 4.5) is gebaseerd op het weekloon van een vaktechnische arbeider, opgenomen in de Collectieve Arbeidsovereenkomst voor de landbouwwerktuigen exploiterende ondernemingen. Het jaarloon, inclusief diplomatoeslagen, prestatietoeslag, vakantietoeslag en werkgeversaandeel in de sociale lasten werd gesteld op:

voor 1975	ƒ 27.000,-	voor 1977	ƒ 32.000,-
voor 1976	ƒ 30.000,-	voor 1978	ƒ 33.500,-

De toeslag voor bedrijfsleiding (regel 5 van tabel 4.5) bedraagt 10% van het hiervoor genoemde jaarloon, vermeerderd met 2% van de bruto-opbrengst loonwerk, inclusief bestrijdingsmiddelen en hulpstoffen minus de aankoopkosten hiervan.

c. Berekende rente eigen vermogen

Rente over eigen vermogen (regel 7 van tabel 4.5) werd berekend over het gemiddelde eigen vermogen, volgens de fiscale balans, aan het begin en het einde van het boekjaar 1). Over de toeneming van het eigen vermogen als gevolg van de herwaardering van het machinepark is dus geen rente berekend. De berekende rente bedroeg op jaarbasis: in 1975; 1976 en 1977 7½% en in 1978 7%.

Indien de fiscale winst wordt verminderd met de extra afschrijving op machines en met de berekende kosten voor "eigen" arbeid en rente eigen vermogen, is de uitkomst de bedrijfseconomische winst. Deze bedrijfseconomische winst was gemiddeld in de eerste drie jaren negatief en in het laatste jaar in geringe mate positief. De spreiding is echter nogal groot, zoals in de volgende paragraaf zal blijken.

1) Dit is afwijkend van de door het LEI voor de rentabiliteitsberekening opgestelde uitgangspunten. Gebruikelijk is het berekenen van de rente over het totale vermogen gebaseerd op vervangingswaarde, tegen een voor de inflatie gecorrigeerde rentevoet.

Tabel 4.5 Bedrijfsresultaten van loonbedrijven in de weidegebieden in 1975 tot en met 1978 (gemiddelde uitkomsten per bedrijf)

Omschrijving	1975	1976	1977	1978
1. Fiscale winst (zie tabel 4.4)	79.810	81.280	87.010	101.720
2. Verschil tussen (hogere) bedrijfseconomische afschrijving en de fiscale afschrijving op machines	14.700	16.340	15.120	12.970
3. Saldo 1 minus 2	65.110	64.940	71.890	88.750
Af: berekende kosten:				
4. Berekend loon ondernemer(s)	38.250	41.250	44.190	44.670
5. Toeslag voor bedrijfsleiding	9.820	10.740	11.900	13.090
6. Berekend loon gezinsleden	9.830	10.730	10.130	10.610
7. Berekend rente eigen vermogen	11.850	14.300	17.400	18.990
8. Totaal berekende kosten	69.750	77.020	83.620	87.360
9. Saldo: (3 minus 8) bedrijfseconomische winst 1)	-4.640	-12.080	-11.730	1.390

1) De bedrijfseconomische winst wordt in de cursus "Bedrijfsleer voor het loonbedrijf" aangeduid als "ondernemersoverschot".
Op basis van de LEI-uitgangspunten voor de rentabiliteitsberekening omvat het ondernemersoverschot echter de bedrijfseconomische winst plus toeslag voor bedrijfsleiding.

4.5 Bedrijfsresultaten per *f* 100,- nieuwwaarde machinepark

De gemiddelde kosten- en opbrengstenbestanddelen per bedrijf, opgenomen in de tabellen 4.1, 4.4 en 4.5 zijn opnieuw gerangschikt en wel zodanig, dat o.a. de indeling in betaalde en berekende kosten is vervangen door een indeling naar kostensoorten. Vervolgens zijn alle bedragen per bedrijf omgerekend tot bedragen per *f* 100,- nieuwwaarde machinepark.

In tabel 4.6 zijn alleen de kosten opgenomen, die op het loonwerk betrekking hebben. De kosten van landbouw- en andere nevenbedrijven, zoals afschrijvingen, lasten onroerend goed, voederkosten, overige kosten vee en overige kosten landbouw zijn in mindering gebracht op de opbrengsten van landbouw- en nevenbedrijven (zie tabel 4.7, regel 16).

Verder zijn in tabel 4.6 wel alle arbeidskosten en alle rentekosten opgenomen. Een (gering) gedeelte van de arbeidskosten en van de rentekosten heeft echter betrekking op landbouw en andere nevenbedrijven.

De totale kosten per *f* 100,- nieuwwaarde machinepark (regel 22) waren in 1975 t/m 1977 *f* 72,- - *f* 73,-, in 1978 daalde dit bedrag tot *f* 66,35. Dit werd veroorzaakt doordat de kosten in 1978 t.o.v. 1977 met 10% gestegen zijn en de nieuwwaarde van het machinepark met 21%.

In tabel 4.7 zijn de netto-opbrengsten uit loonwerk opgenomen op regel 10 en het saldo van de andere opbrengsten op regel 17. De netto-opbrengst loonwerk is bepaald door de bruto-opbrengst van de loonwerkzaamheden, de hierbij verbruikte en in rekening gebrachte middelen en grond en hulpstoffen, te verminderen met de aankopen van deze middelen en grond- en hulpstoffen en met de kosten van uitbesteed werk aan andere loonbedrijven. De netto-opbrengst loonwerk schommelde in de jaren 1975, 1976 en 1977 rond de *f* 70,- in 1978 trad een daling op van 7% t.o.v. 1977, o.m. veroorzaakt door de stijging van de nieuwwaarde van het machinepark.

De andere opbrengsten (regels 11-14 van tabel 4.7) zijn verminderd met de directe kosten landbouw- en nevenbedrijf. Het hieruit verkregen saldo is tegenover de netto-opbrengst loonwerk van geringe betekenis.

Het bedrijfseconomisch resultaat was in de eerste 3 jaren negatief, het laatste jaar in geringe mate positief. Gemiddeld was er een bedrijfseconomisch verlies van + *f* 1,16 per *f* 100,- nieuwwaarde machinepark (gewogen gemiddelde).

De spreiding in de bedrijfseconomische winst per *f* 100,- nieuwwaarde machinepark is nogal groot. Bij een gemiddeld bedrijfseconomisch verlies (rekenkundig gemiddelde) van *f* 1,08 bedroeg de gemiddelde afwijking *f* 5,28 en de standaardafwijking *f* 6,72.

Tabel 4.6 Bedrijfsresultaten van loonbedrijven in de weidegebieden in 1975-1978. Berekend per ƒ 100,- nieuwwaarde machinepark (alleen van machines van 0 t/m 10 jaar oud)

Kosten loonwerk

Omschrijving	1975	1976	1977	1978	Gew. gem.
	gld.	gld.	gld.	gld.	gld.
Arbeidskosten					
1. Berekend loon ondernemer(s)	7,82	7,70	7,39	6,20	7,19
2. Toeslag ondernemer voor bedrijfsleiding	2,01	2,00	1,99	1,82	1,94
3. Berekend loon gezinsleden	2,01	2,00	1,70	1,47	1,76
4. Arb.kosten bet. personeel	20,92	21,31	20,66	19,90	20,63
5. Subtotaal	32,76	33,01	31,74	29,39	31,52
Machinekosten					
6. Afschrijving werktuigen en machines	15,20	15,41	15,37	14,10	14,95
7. Afschrijving overige inventaris (incl. auto)	0,90	0,82	0,88	0,81	0,85
8. Reparatie en onderhoud machines	9,30	8,04	8,71	7,56	8,33
9. Leasingkosten	-	-	-	-	-
10. Brandstof en smeermiddelen	3,40	3,55	3,43	3,04	3,33
11. Subtotaal	28,80	27,82	28,39	25,51	27,46
Rente					
12. Betaalde rente leningen op lange termijn	1,62	1,93	2,01	1,73	1,83
13. Betaalde rente leningen op korte termijn	1,02	1,01	0,98	1,12	1,04
14. Berekende rente	2,42	2,67	2,92	2,64	2,67
15. Subtotaal	5,06	5,61	5,91	5,49	5,54
Kosten onroerende goederen					
16. Afschr.onroerende goederen 1)	0,24	1,00	0,58	0,39	0,55
17. Lasten(incl.onderh. en huur)	0,90	0,64	0,70	0,67	0,72
18. Subtotaal	1,14	1,64	1,28	1,06	1,27
Overige kosten					
19. Verzekeringen	1,00	1,12	1,21	1,26	1,16
20. Overige kosten loonbedrijf	3,57	3,83	4,28	3,64	3,83
21. Subtotaal	4,57	4,95	5,49	4,90	4,99
22. Totale kosten	72,33	73,03	72,81	66,35	70,78

1) Niet op basis van vervangingswaarde.

Tabel 4.7 Bedrijfsresultaten van loonbedrijven in de weidegebieden in 1975-1978. Berekend per f 100,- nieuwwaarde machinepark (alleen van machines van 0 t/m 10 jaar oud)

Opbrengsten uit loonwerk en nevenbedrijven

Omschrijving	1975	1976	1977	1978	Gew. gem.
	gld.	gld.	gld.	gld.	gld.
Loonwerk					
1. Loonwerk op eigen landbouwbedrijf	1,26	1,35	1,21	1,22	1,26
2. Loonwerk in de landbouw bij derden	53,55	53,24	52,53	47,86	51,47
3. Loonwerk buiten de landbouw	21,54	20,23	22,19	22,73	21,77
4. Verkoop van middelen, grond en hulpstoffen	1,43	2,79	2,29	1,29	1,91
5. Totaal bruto-opbrengst uit loonwerk	77,78	77,61	78,22	73,10	76,41
6. Af: werk door derden, machinehuur	2,37	3,05	3,12	2,54	2,77
7. Af: aangekochte bestrijdingsmiddelen	0,32	0,32	0,55	0,43	0,41
8. Af: aankoop van andere grond- en hulpstoffen	4,65	5,07	4,93	5,07	4,95
9. Af: totaal werk door derden en verbruik hulpstoffen	7,34	8,44	8,60	8,04	8,13
10. Saldo: netto-opbrengst loonwerk	70,44	69,17	69,62	65,06	68,28
Andere opbrengsten					
11. Ov. opbrengsten loonbedr.	0,05	0,42	0,04	0,15	0,16
12. Ontvangen renten en opbrengst uit belegging	0,06	0,13	0,16	0,11	0,12
13. Privé-gebruik auto en overig privé-gebruik	0,62	0,73	0,66	0,54	0,63
14. Opbrengsten landbouw- en nevenbedrijf	4,29	4,91	4,30	4,47	4,49
15. Subtotaal	5,02	6,19	5,16	5,27	5,40
16. Af: directe kosten landbouw- en nevenbedrijf	4,07	4,57	3,94	3,79	4,06
17. Saldo: andere opbrengsten	0,95	1,62	1,22	1,48	1,34
18. Totale opbrengsten	71,39	70,79	70,84	66,54	69,62
19. Totale kosten	72,33	73,03	72,81	66,35	70,78
20. Saldo: (18 minus 19) bedrijfseconomische winst	-0,94	-2,24	-1,97	0,19	-1,16

Tabel 4.8 Enkele kengetallen van loonbedrijven in de weidegebieden (waarbij het machinepark alleen machines van 0 t/m 10 jaar omvat)

Omschrijving	1975	1976	1977	1978	Gewogen
Beschikbaar voor investeringen per ƒ 100,- nieuwwaarde machinepark					
1. Totale opbrengsten	71,39	70,79	70,84	66,54	69,62
2. Af: alle kosten behalve arbeidskosten, rentekosten en afschrijvingen	18,17	17,18	18,33	16,17	17,37
3. Saldo A: (voor arbeid, vermogen, afschrijvingen en winst/verlies)	53,22	53,61	52,51	50,37	52,25
4. Af: arbeidskosten	32,76	33,01	31,74	29,39	31,52
5. Saldo B:	20,46	20,60	20,77	20,98	20,73
6. Af: rente vreemd vermogen	2,64	2,94	2,99	2,85	2,87
7. Saldo C:	17,82	17,66	17,78	18,13	17,86
8. Af: rente eigen vermogen	2,42	2,67	2,92	2,64	2,67
9. Saldo D: voor afschrijving + winst/verlies	15,40	14,99	14,86	15,49	15,19
Aantal (omgerekende) volwaardige arbeidskrachten per bedrijf					
10. Ondernemers	1,41	1,37	1,38	1,33	1,37
11. Meewerkende gezinsleden	0,36	0,36	0,31	0,31	0,34
12. Betaald personeel	3,77	3,80	3,86	4,27	3,93
13. Totaal	5,54	5,53	5,55	5,91	5,64
Kengetallen per volwaardige arbeidskracht					
14. Nieuwwaarde machinepark per v.a.k. 1)	88.000	97.000	108.000	122.000	104.000
15. Netto-opbrengst loonwerk per v.a.k.	62.200	67.000	75.000	79.300	70.900
16. Andere opbrengsten (netto) per v.a.k.	800	1.600	1.300	1.800	1.400
17. Arbeidsopbrengst per v.a.k.	28.100	29.800	32.100	36.100	31.500
18. Arbeidsopbrengst ondernemer (per ondernemer)	30.800	29.200	32.100	44.500	34.100

1) Indien het volledige machinepark (dus ook de oude machines boven 10 jaar) in aanmerking wordt genomen zijn de cijfers resp. 93.000; 104.000; 116.000 en 132.000).

Gemiddeld over vier jaar hebben de 10 grotere bedrijven 1) ten opzichte van de 11 kleinere per 100 gld. nieuwwaarde machinepark:

lagere opbrengsten	ƒ 7,01
lagere kosten	" 6,42
lagere ondernemerswinst	ƒ 0,59

Dit in afwijking van de resultaten van de 9 grotere loonbedrijven 2) in de zandgebieden waarvan over vier jaar gemiddeld (1973/1976) de:

opbrengsten	ƒ 0,08	hoger
kosten	" 4,44	lager
ondernemerswinst	ƒ 4,52	hoger was dan op de 10 kleinere bedrijven.

In tabel 4.8 zijn enkele andere kengetallen opgenomen. Allereerst is de som bepaald van winst, rente, afschrijvingen en arbeidskosten (saldo A). Vervolgens werden op dit bedrag in mindering gebracht de arbeidskosten, hetgeen resulteerde in saldo B. Dit saldo werd verminderd met de rente vreemd vermogen, waarna saldo C ontstond. Indien de rente eigen vermogen hierop in mindering wordt gebracht, blijft er gemiddeld nog ± ƒ 15,19 per ƒ 100,- nieuwwaarde over voor afschrijvingen (saldo D).

De berekende saldi kunnen van belang zijn voor een beoordeling van de financieringsmogelijkheden door bijvoorbeeld een bank of financieringsmaatschappij.

Verder geeft tabel 4.8 de arbeidsbezetting per bedrijf en enkele kengetallen per arbeidskracht. De nieuwwaarde machinepark per v.a.k. stijgt elk jaar, gemiddeld met ± 10% per jaar. Deels is dit een gevolg van de stijging van de prijzen van machines. Deze stijging bedroeg in 1975-1978 gemiddeld ± 7% per jaar. De resterende stijging van ± 3% per jaar is dan een gevolg van meer en/of grotere machines per volwaardige arbeidskracht.

1) Nieuwwaarde machinepark boven ƒ 480.000,-.
2) Nieuwwaarde machinepark boven ƒ 465.000,-.

5. De omvang van het vermogen

5.1 Fiscale balans

Een overzicht van de fiscale balansen per 1-1-1975, 31-12-77 en 31-12-1978 is opgenomen in tabel 5.1. In bijlage 3 zijn meer gespecificeerde balansen gegeven van 1-1-1975 en 31-12-1975; 1976; 1977 en 1978.

a. Vastgelegde middelen

Onder nevenactiviteiten zijn de landbouwgronden, de landbouwbedrijfsgebouwen en de veestapel opgenomen.

Tot grond en gebouwen loonbedrijf werden ook andere onroerende installaties, zoals aanleg waterleiding, erfverharding, gerekend. De werktuigen en machines voor loonwerk zijn reeds uitvoerig besproken in hoofdstuk 3.

Tot de overige inventarissen, waarborgsommen, enz. werden o.a. gerekend de hulpwerktuigen die worden gebruikt voor onderhoud en reparatie van loonwerkmachines, de werkplaatsuitrusting, personenauto, dieplader, kantoorinventaris.

b. Vlottende middelen

Onder de vooruitbetaalde kosten is ook de vooruitbetaalde rente op huurkoopschulden opgenomen.

De belangrijkste post van de vlottende middelen is de vorderingen uit leveringen en diensten. Deze vorderingen bedragen per balansdatum gemiddeld ongeveer 15 à 25% van de bruto-jaaropbrengst uit loonwerk. Aangezien in december, januari en februari de opbrengsten gering zijn, zal per 31 december dus het loonwerk van december-november en het grootste gedeelte van oktober nog te vorderen zijn. Dit zou betekenen dat aan de opdrachtgevers gemiddeld 2 à 3 maanden krediet wordt verleend.

Over het algemeen bestaat de tendens, dat de kredietttermijn korter is naarmate het eigen vermogen van de loonwerker geringer is. De bedrijven met meer eigen vermogen waren kennelijk bereid ook langer krediet te verlenen.

c. Vreemd vermogen op lange termijn

Het bedrag op regel 13 van tabel 5.1, leningen van banken en particulieren heeft voor ongeveer 75% betrekking op leningen verstrekt door de RABO-banken, met als zekerheid recht van hypotheek of eigendomsoverdracht van het machinepark. Het bedrag van de leningen van familie is betrekkelijk gering.

Tabel 5.1 Fiscale balansen per 1-1-1975, 31-12-1977 en 31-12-1978 (gemiddeld per bedrijf in gld.)

Omschrijving	1-1-1975	31-12-1977	31-12-1978
Activa			
a. Vastgelegde middelen:			
1. nevenbedrijven (landbouwgronden, inventarissen)	25.490	54.190	60.100
2. grond en gebouwen loonbedrijf (incl. woonhuis)	36.470	69.450	72.730
3. werktuigen en machines voor loonwerk	154.460	240.030	317.070
4. overige inventarissen, waarborgsommen, enz.	12.910	27.480	22.510
5. Subtotaal	229.330	391.150	472.410
b. Vlottende en liquide middelen:			
6. voorraden, vooruitbetaalde kosten (o.a. huurkooprente)	5.170	8.550	17.670
7. vorderingen uit leveringen en diensten	64.970	105.490	121.820
8. spaarbanken, effecten	1.610	4.550	7.030
9. lopende rekening bank	12.510	13.170	14.480
10. giro + kas	3.340	5.380	5.640
11. Subtotaal	87.600	137.140	166.640
12. Balanstotaal	316.930	528.290	639.050
Passiva			
c. Vreemd vermogen op lange termijn:			
13. leningen van banken en particulieren	69.060	113.370	130.790
14. leningen van familie	32.380	38.310	37.540
15. Subtotaal	101.440	151.680	168.330
d. Vreemd vermogen op korte termijn:			
16. huurkoopschulden	7.830	14.900	30.340
17. crediteuren	29.520	64.570	83.610
18. nog te betalen omzetbelasting en sociale lasten	12.180	14.230	21.410
19. lopende rekening bank	25.090	29.150	43.030
20. Subtotaal	74.620	122.850	178.390
21. e. Eigen vermogen	140.870	253.760	292.330
22. Balanstotaal	316.930	528.290	639.050
23. Eigen vermogen in % van balanstotaal	44%	48%	46%
24. Maximum toegestaan krediet op lopende rekening	48.000	56.000	61.000

d. Vreemd vermogen op korte en middellange termijn

In de periode 1975-1978 maakten 6 bedrijven gebruik van huurkoopfinanciering: 3 bedrijven regelmatig en 3 bedrijven incidenteel (tabel 5.1, regel 16). Huurkoop is een dure vorm van financiering. Bovendien zijn de aflossingsverplichtingen zwaar. De totale looptijd van de leningen was meestal drie jaar, soms nog korter.

Waarom wordt dan toch deze financieringsvorm gekozen? Drie ondernemers gaven op, dat financiering door de bank door middel van langer lopende leningen, of via lopende rekening niet haalbaar was i.v.m. te gering eigen vermogen. Eén ondernemer verklaarde dat door de handel machines inclusief financiering worden aangeboden. Door acceptatie van een dergelijk aanbod is de financiering snel "rond".

Bij één bedrijf wordt de huurkoop regelmatig gefinancierd door een coöperatieve bank; bij 4 bedrijven wordt de huurkoop door andere financieringsmaatschappijen gefinancierd terwijl één bedrijf gebruik maakt van zowel coöperatieve banken als van andere financieringsmaatschappijen.

De post crediteuren (regel 17) heeft betrekking op nog te betalen reparatiekosten, werk door derden, algemene kosten, brandstof, hulpstoffen en tevens op investeringen, die op de balansdatum nog niet (volledig) betaald zijn. Het crediteurensaldo omvatte op 31 december 1975 41% van de desbetreffende kosten in 1975. Op 31 december 1976, 1977 en 1978 was dit percentage resp. 41, 43 en 52%.

Ten opzichte van het balanstotaal (regel 22) was het crediteurensaldo per 1 januari 1975 gemiddeld 9%, 5 bedrijven hadden een schuld die hoger was dan 10% van het balanstotaal. Per 31 december 1978 was het crediteurensaldo gemiddeld 13% van het balanstotaal en toen was bij 8 bedrijven het crediteurensaldo hoger dan 10% van het balanstotaal. Deze 8 bedrijven hadden in 1978 een eigen vermogen van 30% bij een gemiddeld eigen vermogen van de groep van 46%.

De lopende rekening bank komt zowel voor op regel 9 (activa) als op regel 19 (passiva). De saldi zijn tussen 1-1-1975 en 31-12-1978 toegenomen met resp. *f* 2.000,- en *f* 18.000,-.

Per 31-12-1978 kan gemiddeld per bedrijf nog ± *f* 32.500,- worden opgenomen, dit is het verschil tussen het maximum toegestane krediet en de saldi van de lopende rekening. Als zekerheid voor het krediet op de lopende rekening wordt door de bank een krediethypotheek verlangd, meestal nog aangevuld met eigendomsoverdracht van machines en in een enkel geval bovendien nog met cessie van vorderingen.

e. Eigen vermogen

Het eigen vermogen volgens fiscale balans steeg in de onderzochte periode met gemiddeld ruim *f* 151.000,- per bedrijf en de solvabiliteit werd gemiddeld iets beter. Het eigen vermogen in

procenten van het balanstotaal steeg van 44% tot 46%. De verschillen tussen de bedrijven onderling waren echter groot, zoals blijkt uit onderstaande tabel 5.2.

Tabel 5.2 Verdeling in eigen vermogen (in % van balanstotaal)

Eigen vermogen in procenten balanstotaal	Volgens balans per	
	31-12-1974	31-12-1978
negatief	1	1
minder dan 30%	5	4
30 - 60%	5	7
60 - 80%	6	6
80% en meer	4	3
totaal	21 bedr.	21 bedr.

Per 31-12-1978 is het aantal bedrijven met minder dan 30% eigen vermogen van het balanstotaal ten opzichte van 31-12-1974 met 1 bedrijf afgenomen, ook in de klasse met 80% en meer eigen vermogen is dit aantal met 1 bedrijf verminderd. In de klasse met 30 tot 60% eigen vermogen is het aantal bedrijven met 2 toegenomen.

5.2 Bedrijfseconomische balans

Indien in de fiscale balans de fiscale boekwaarde van het machinepark wordt vervangen door de bedrijfseconomische waarde (zie tabel 3.7 regels 14 en 19), heeft dit ook invloed op de hoogte van het eigen vermogen en het balanstotaal. In tabel 5.3 worden verkort, de balansen weergegeven, zoals ze vermeld staan in tabel 5.1.

In de financiering van de bedrijven is in de 4 jaren van waarneming ook het een en ander veranderd. Op 1 januari 1975 bedroeg het op lange termijn beschikbare vermogen (vreemd vermogen op lange termijn en eigen vermogen) *f* 13.000,- meer dan de vastgelegde middelen. Op 31-12-1978 bedroegen de vastgelegde middelen echter *f* 12.000,- meer dan het op lange termijn beschikbare vermogen. Een gedeelte van de vastgelegde middelen werd toen dus met vreemd vermogen op korte termijn gefinancierd.

Tabel 5.3 Bedrijfseconomische balansen per 1-1-1975, 31-12-1977 en 31-12-1978 (gemiddeld per bedrijf in gld.)

Regel van tabel 5.1	Omschrijving	1-1-1975	31-12-1977	31-12-1978
Activa				
a.	Vastgelegde middelen			
1.	nevenbedrijven	25.490	54.190	60.100
2.	grond en gebouwen	36.470	69.450	72.730
3.	werktuigen en machines voor loonwerk	174.840	266.420	343.580
4.	overige inventarissen enz.	12.910	27.480	22.510
5.	Subtotaal	249.710	417.540	498.920
b.	Vlottende en liquide middelen	87.600	137.140	166.640
12.	Balanstotaal	337.310	554.680	665.560
Passiva				
c.	Vreemd vermogen op lange termijn	101.440	151.680	168.330
d.	Vreemd vermogen op korte termijn	74.620	122.850	178.390
e.	Eigen vermogen	161.250	280.150	318.840
22.	Balanstotaal	337.310	554.680	665.560
23.	Eigen vermogen in % van balanstotaal	48	51	48

5.3 Mutaties in het eigen vermogen

Het eigen vermogen volgens de fiscale balans is in de 4-jarige periode 1975-1978 gestegen met *f* 151.400,- per bedrijf (zie tabel 5.1). Dit bedrag is het verschil tussen de totale fiscale winst van *f* 349.900,- in 4 jaren (zie tabel 4.4) en de som van privé-uitgaven, belastingen en andere onttrekkingen van *f* 198.500,- (regel 9 van tabel 5.4), gedurende deze periode.

Toch was de fiscale winst niet toereikend om de beloningsaanspraken voor eigen arbeid en eigen vermogen, van loonwerker en meewerkende gezinsleden (regels 2 t/m 5 van tabel 5.4) ad. *f* 317.800,- volledig te honoreren. De privé-uitgaven en andere onttrekkingen (minus toevoegingen) bleven echter *f* 119.300,- beneden deze beloningsaanspraken. De toeneming van het fiscale eigen vermogen ad. *f* 151.400,- is dus eigenlijk het saldo van een voordelig verschil tussen berekend loon + berekende rente en de privé-uitgaven van *f* 119.300,- en een fiscale winst van *f* 32.100,-.

De mutaties in het bedrijfseconomische eigen vermogen zijn, per jaar afzonderlijk, opgenomen in tabel 5.4. De toeneming van het eigen vermogen in de periode 1975 t/m 1978 bedraagt volgens

Tabel 5.4 Mutaties in het eigen vermogen (bedrijfseconomisch); (gemiddelden per bedrijf)

Omschrijving	1975	1976	1977	1978	Tot. over 4 jr.
1. Eigen vermogen begin boekjaar	161.300	196.100	239.400	280.200	161.300 (per 1-1-1975)
Toeneming eigen vermogen door:					
2. Berekend loon ondernemer(s) (incl. beloning bedrijfsleiding)	48.100	52.000	56.100	57.800	214.000
3. Berekend loon gezinsleden	9.800	10.700	10.100	10.600	41.200
4. Berekende rente eigen vermogen	11.900	14.300	17.400	19.000	62.600
5. Subtotaal van loon en rente	69.800	77.000	83.600	87.400	317.800
6. Bedrijfseconomisch verlies/winst	-4.600	-12.100	-11.700	1.400	-27.000
7. Gezinsinkomen	65.200	64.900	71.900	88.800	290.800
8. Bij: herwaardering machinepark	23.200	15.500	13.400	13.100	65.200
9. Af : privé-uitgaven, belastingen. onttrekkingen (bij: toevoegingen)	53.600	37.100	44.500	63.300	198.500
10. Saldo toeneming eigen vermogen	34.800	43.300	40.800	38.600	157.500
11. Eigen vermogen einde boekjaar	196.100	239.400	280.200	318.800	318.800 (per 31-12-1978)
12. Aantal ondernemers per bedrijf in v.a.k.	1,41	1,37	1,38	1,33	

regel 10 *f* 157.500,- per bedrijf. Het bedrijfsresultaat (regel 6) is hier, omdat de afschrijvingen op machines zijn berekend op basis van nieuwwaarde, aanmerkelijk ongunstiger dan bij de fiscale berekening van de afschrijvingen machines op basis van de aankoopwaarde

Dat er desondanks een grotere stijging van het eigen vermogen is, dan bij de fiscale berekening komt door de herwaarderingsreserve die in het bedrijfseconomisch eigen vermogen is begrepen.

De toeneming eigen vermogen ad. *f* 157.500,- kan dus worden gezien als een saldo van:

1e.	Berekend loon . berekende rente minus privé-uitgaven	+*f* 119.300,-
2e.	Herwaardering machinepark	+*f* 65.200,-
3e.	Bedrijfseconomisch verlies	-*f* 27.000,-

De mutaties in het eigen vermogen zijn in tabel 5.5 per ondernemer berekend. Het gemiddeld aantal ondernemers per bedrijf blijft niet constant. Gedurende de vierjarige periode zijn enkele meewerkende zoons als firmant uit het bedrijf uitgetreden.

Tabel 5.5 Toeneming eigen vermogen per ondernemer

Omschrijving		1975	1976	1977	1978
Toeneming eigen vermogen door:					
1.	Berekend loon ondernemer	34.100	38.000	40.700	43.500
2.	Berekend loon gezinsleden	7.000	7.800	7.300	8.000
3.	Berekende rente eigen verm.	8.400	10.400	12.600	14.300
4.	Subtotaal van loon + rente	49.500	56.200	60.600	65.800
5.	Bedrijfseconomisch verlies/ winst	-3.300	-8.800	-8.500	1.100
6.	Gezinsinkomen	46.200	47.400	52.100	66.900
7.	Bij: herwaardering machinepark	16.500	11.300	9.700	9.800
8.	Af: privé-uitgaven, belastingen, enz.	38.000	27.100	32.200	47.600
9.	Saldo toeneming eigen vermogen	24.700	31.600	29.600	29.100

De privé-uitgaven, belastingen, enz. op regel 8 van tabel 5.5 geven geen regelmatig verloop te zien: 1976 en 1977 laag en 1975 en 1978 belangrijk hoger. Hierbij moet men echter bedenken dat op regel 8 nogal wat incidentele posten kunnen voorkomen zoals onttrekkingen anders dan privé-uitgaven, toevoegingen door ontvangen erfenissen, vergroting kapitaaldeelname van sommige firmanten. Bovendien kunnen de betalingen van inkomstenbelasting van jaar op jaar zeer wisselvallig zijn.

Bijlagen

Bijlage 1a Specificatie van de aankoopwaarde van het machinepark (gemiddeld per bedrijf) per balansdatum, naar jaar van aankoop.

Jaar van aankoop	31-12-'74	31-12-'75	31-12-'76	31-12-'77	31-12-'78
vóór 1960	575	575	513	476	476
1960	3.611	3.556	3.200	3.048	3.048
1961	70	70	63	60	60
1962	903	766	680	648	648
1963	2.330	2.216	1.995	1.900	1.485
1964	4.092	3.559	2.995	2.255	2.255
1965	5.012	4.101	2.851	2.087	2.061
1966	10.862	10.090	8.734	7.068	5.777
1967	8.425	6.526	5.400	4.274	3.691
1968	19.992	17.084	11.710	10.828	8.639
1969	24.060	21.891	15.481	13.052	11.636
1970	32.445	25.405	16.594	11.025	8.937
1971	46.683	39.650	29.276	23.132	19.118
1972	45.238	38.715	32.536	22.560	21.472
1973	61.114	54.405	44.118	37.287	30.648
1974	85.123	77.578	73.113	53.565	47.665
1975		90.558	93.343	77.919	62.056
1976			106.754	102.281	89.086
1977				139.507	129.224
1978					192.227
Totaal	350.535	396.745	449.356	512.971	640.209
Gem. leeftijd 1):					
van 0 - 10 jaar	3,52	3,57	3,33	3,24	3,09
van alle machines	3,82	3,93	3,78	3,67	3,54

1) Gewogen met de aankoopwaarden.

Bijlage 1b Specificatie van de nieuwwaarde van het machinepark (gemiddeld per bedrijf) per balansdatum, naar jaar van aankoop

Jaar van aankoop	31-12-'74	31-12-'75	31-12-'76	31-12-'77	31-12'78
vóór 1960	1.000	1.139	1.092	1.076	1.129
1960	6.283	7.040	6.816	6.888	7.223
1961	119	135	131	132	138
1962	1.509	1.447	1.387	1.399	1.470
1963	3.845	4.144	4.029	4.065	3.342
1964	6.629	6.548	5.851	4.735	4.961
1965	7.919	7.341	5.503	4.257	4.431
1966	16.619	17.455	16.246	13.994	11.959
1967	12.553	10.964	9.828	8.249	7.455
1968	28.788	27.846	20.609	20.141	16.933
1969	35.609	36.558	27.866	24.929	23.388
1970	44.774	39.632	27.877	19.625	16.713
1971	57.421	57.095	45.378	37.936	32.883
1972	54.285	52.652	47.503	34.968	35.000
1973	67.837	68.550	60.000	53.693	46.279
1974	85.123	87.663	89.198	69.634	64.824
1975		90.558	100.811	88.828	74.467
1976			106.754	108.418	98.886
1977				139.507	135.685
1978					192.227
Totaal	430.311	516.768	576.877	642.475	779.392
Gem. leeftijd 1):					
van 0 - 10 jaar	3,85	4,00	3,78	3,73	3,54
van alle machines	4,26	4,50	4,44	4,42	4,31

1) Gewogen met de nieuwwaarde.

Bijlage 2 Procentuele verdeling van het aankoopbedrag van het volledige aanwezige machinepark, naar soort machine (per balansdatum)

Omschrijving per 31 december	1974 %	1975 %	1976 %	1977 %	1978 %	waarvan in 1978 ouder dan 10 jaar
1. Trekkers met toebehoren, werktuigendragers	29	29	29	30	29	5%
2. Grondschuiven, landbouwkranen, grondkarren en andere grondverzetmachines	26	26	24	25	26	2%
3. Landbouwwagens, hydraulische kipwagens, voor- en achterladers	3	3	4	3	3	25%
4. Slootreinigers, baggerzuigers, wallen- en greppelfrezen, berm- en taludmaaiers	7	7	7	7	6	7%
5. Akkerbouw werktuigen voor grondbewerking: frezen, ploegen, eggen, zaaibedcombinaties	3	3	3	3	3	2%
6. Werktuigen voor bemesting o.a.: gier- en mengmestverspreiders, stalmest- en kunstmeststrooiers	6	7	7	7	7	2%
7. Akkerbouw: zaai-, poot- en plantmachines	1	1	1	1	1	
8. Akkerbouw: verzorgingswerktuigen, spuitmachines, rijendunmachines, granulaatstrooiers, grondontsmettingsmachines	1	1	1	1	2	4%
9. Akkerbouw: oogstmachines voor granen, zaden, peulvruchten (exclusief opraappersen)	2	2	2	2	2	-
10. Aardappelrooimachines loofklappers	1	1	1	1	1	-
11. Bieten- en uienrooimachines, bietenladers, groente-oogstmachines	2	2	2	2	3	-
12. Werktuigen voor bewaren en afleveren: aardappelboxenvullers, bandtransporteurs	0	0	0	1	1	
13. Grasland: graszaaimachines, weide-eggen en -slepen	1	1	1	1	1	4%
14. Oogstmachines voedergewassen: grasmaaimachines, veldhakselaars, hooiharken en -schudders, maishakselaars en opraappersen	12	10	10	8	6	19%
15. Opraapwagens en opraapdoseerwagens, silagewagens	5	6	7	7	8	1%
16. Overige werktuigen rundveehouderij en grasland zoals kuilvoersnijders enz.	1	1	1	1	1	-
Totaal	100	100	100	100	100	4%

Bijlage 3 Fiscale balansen op 1-1-1975; 31-12-1975; 31-12-1976; 31-12-1977 en 31-12-1978 (Gemiddeld per bedrijf in gld.)

Balansdata per:	1-1-1975		31-12-1975	31-12-1976	31-12-1977	31-12-1978	
	gld.	%	gld.	gld	gld	gld	%
Activa							
Vastgelegde middelen:							
1 landbouwgrond en -gebouwen	15.530	5	21.880	38.050	36.150	40.120	6
2 overige inventarissen landbouw + nevenbedrijf	9.960	3	10.540	15.700	18.040	19.980	3
3 grond en gebouwen loonbedrijf	25.340	8	24.750	43.740	51.000	54.080	8
4 andere onroerende installaties loonbedrijf	800		1.000	1.290	2.100	3.020	1
5 overig onroerend goed (woonhuis e.d.)	11.140	3	16.820	15.920	18.450	18.650	3
6 werktuigen en machines voor loonwerk	154.460	49	168.770	194.120	240.030	317.070	49
7 overige inventaris loonbedrijf (incl. auto)	10.410	3	11.300	11.990	12.430	16.780	3
8 waarborgsommen en overige beleggingen	1.690	1	1.660	15.530	12.950	2.710	1
9 Subtotaal	229.330	72	256.720	336.340	391.150	472.410	74
Vlottende en liquide middelen:							
10 voorraden landbouw- en nevenbedr.	1.660	1	1.260	5.380	2.640	7.670	1
11 voorraden en vooruitbetaalde kosten loonbedrijf	2.150	1	2.930	2.340	3.630	5.080	1
12 rente bestanddeel huurkoopschulden	1.360		700	3.060	2.280	4.920	1
13 vorderingen uit leveringen en diensten	64.970	20	76.370	91.670	105.490	121.820	19
14 spaarbank en courante effecten	1.610	1	4.710	5.260	4.550	7.030	1
15 lopende rekening bank	12.510	4	11.650	17.270	13.170	14.480	2
16 giro + kas	3.340	1	4.190	5.870	5.380	5.640	1
17 Subtotaal	87.600	28	101.810	130.850	137.140	166.640	26
18 Balanstotaal	316.930	100	358.530	467.190	528.290	639.050	100

Bijlage 3 (vervolg) **Fiscale Balansen op 1-1-1975; 31-12-1975; 31-12-1976; 31-12-1977 en 31-12-1978**
(gemiddeld per bedrijf in gld.)

Balansdata per:	1 - 1 - 1975		31-12-1975	31-12-1976	31-12-1977	31-12-1978	
	gld.	%	gld.	gld.	gld.	gld.	%
Passiva							
Vreemd vermogen op lange termijn:							
19 leningen van RABO-banken	57.170	18	45.270	84.870	83.780	96.740	15
20 leningen van overige banken, instellingen	11.440	4	11.580	14.680	29.490	34.040	5
21 leningen van overige particulieren	450		270	100	100	10	
22 leningen van familie	32.380	10	37.670	40.640	38.310	37.540	6
23 Subtotaal	101.440	32	94.790	140.290	151.680	168.330	26
Vreemd vermogen op korte termijn:							
24 huurkoopschulden	7.830	3	14.290	13.300	14.900	30.340	5
25 crediteuren	29.520	9	47.250	52.140	64.570	83.610	13
26 nog te betalen omzetbelasting en sociale lasten	12.180	4	15.070	15.280	14.230	21.410	3
27 lopende rekening bank	25.090	8	19.900	34.820	29.150	43.030	7
28 Subtotaal	74.620	24	96.510	115.540	122.850	178.390	28
29 Eigen vermogen	140.870	44	167.230	211.360	253.760	292.330	46
30 Balanstotaal	316.930	100	358.530	467.190	528.290	639.050	100